

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
VETERİNER FAKÜLTESİ
VETERİNER HEKİMLİĞİ TARİHİ VE DEONTOLOJİ
ANABİLİM DALI**

**HAYVAN HAKLARI
DERS NOTLARI**

**Doç. Dr. Çağrı Çağlar SİNMEZ
KAYSERİ – 2024**

İÇİNDEKİLER

1. Hayvan Haklarına Yaklaşımlar ve Veteriner Hekimliği Etiği.....	3
2. Veteriner Hekimliği Etiği – Kullanım Etiği.....	3
2.1. Etik Kurullar.....	4
3. Hayvan Hakları Savunucularının Görüşleri.....	4
3.1. Hayvan Hakları Argümanının Genel Yapısı.....	5
3.2. Schweitzer’in Yaşama Saygı Etiği.....	8
3.3. Taylor’ın Doğaya Saygı Etiği.....	8
3.4. İslam’da Hayvanlara Yaklaşım Düşünceleri.....	8
4. Veteriner Hekimler Nerede Yer Alıyor?.....	9
5. Hayvan Hakları ve Etik Kurullar.....	9
6. Hayvan Hakları ile İlgili Görüşler.....	10
6.1. Hayvan Hakları Karşıtlarının Görüşleri.....	10
6.2. Hayvan Hakları Savunucularının Genel Görüşleri.....	10
7. Etik Kurullar.....	12
7.1. Etik Kurulların Gelişimi.....	12
7.2. Etik Kurulların İşlevi.....	13
8. EKLER	
8.1. Hayvan Hakları Evrensel Bildirgesi.....	14
8.2. Ev Hayvanlarının Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesi.....	15
8.2.1. Ev Hayvanlarının Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesi.....	15
8.2.2. Genel Gerekçe.....	21
8.3. Hayvanları Koruma Kanunu.....	23

1. HAYVAN HAKLARINA YAKLAŞIMLAR VE VETERİNER HEKİMLİĞİ ETİĞİ

Ahlaksal, toplumsal ve düşünsel ilerleme, genellikle barbarlığın, zulmün, fanatizmin, önyarguların ve batıl inançların bireysel ve toplumsal yaşamda etkilerinin azalması ve uygarlığın, eşitliğin, aklın ve bilimin etkisinin artması olarak anlaşılır. Akıl, bilim ve teknoloji ilerleme için en elverişli araçlar olarak görülür. Entellektüel ilerlemenin ölçüsü aklın ve bilimsel bilginin kişisel ve toplumsal işlerde artan ölçüde kullanılması, bilimde hakikate yaklaşma derecesidir. Toplumsal ve ahlaksal ilerlemenin göstergeleri hem ulusal hem de uluslararası düzeyde eşitsizliklerin ortadan kalkması, doğal hakların hükümran olması, kişinin vicdanına göre davranması, kendisini mutlu hissetmesi ve daha erdemli olmasıdır.

Pozitivizmin kurucusu Bacon ve Descartes'e göre, bilmek önceden görmek içindir, önceden görmekte kontrol etmek içindir. Kontrol etmek ne içindir? Maddi gönenci (refahı) gerçekleştirmek bir amaçtır, fakat kontrol etmek de başlı başına bir amaç haline gelir.

2. VETERİNER HEKİMLİĞİ ETİĞİ – HAYVAN KULLANIM ETİĞİ

Bilim dünyasında II. Dünya Savaşı sonrası hayvanların deneylerde kullanımı artmış, 1960'lı yıllarda en üst seviyeye ulaşmış; hayvanların sadece “ekonomik değere sahip varlıklar” oldukları şeklindeki yaklaşımlar, “hayvanları koruma” düşüncesiyle çakışmaya başlamıştır. Sosyal ve rekreatif nedenlerle 1960'lı yıllarda hayvan arkadaşlığı, kedi, köpek, kuşlar ve egzotik hayvanlara gösterilen ilginin de arttığı görülmüştür. “İnsanların hayvanlara karşı sorumluluğu olmalı” fikrinden “hayvan haklarına” kadar uzanan düşünceler zinciri “Veteriner Hekimliği Etiği” (VHE) 'nin önemini daha da arttırmıştır.

Hayvanların sadece “ekonomik değere sahip varlıklar” oldukları şeklindeki bakış açısı 19 uncu yüzyılın sonlarında “hayvanları koruma” düşüncesiyle çakışmaya başlamıştır. Bentham bu kavramı ilk kez ifade edenler arasında yer almaktadır. Hayvan hakları konusundaki hareketler temelde hayvan deneylerine tepki olarak doğmuştur. Dünya’da sosyal, politik etkiler ve “Hayvan Deneylerinin Kaldırılması için Dünya Birliği (WCAV)” adlı kuruluş, 1960'lı yıllardan itibaren hayvan deneylerine alternatif metotlar geliştirmektedir. Kuruluş, laboratuvar hayvanlarının acı çekmelerinin ve öldürülmelerinin önlenmesine yönelik çalışmaları ile veteriner hekimliğinde araştırmalar konusunda “etik” ve zaman içerisinde “etik kurulların” önem kazanmasına zemin hazırlamıştır.

Özellikle veteriner hekimliğinde 3 üncü bir varlığın -hayvanın- işin içine girmesi önemli bir farklılık doğurmaktadır. Son yıllarda hekimlikte görülen çok büyük bilimsel-teknik değişiklikler (genetik kopyalama gibi) ve hayvan haklarına gösterilen önem, veteriner hekimliği etkinliğindeki değer sorunlarının (etik) boyutlarını oldukça genişletmiştir.

Etik, ahlaki bakımdan iyi ve kötü, doğru ve yanlış, adil ve adil olmayan durumları inceler. Etiğin bir türü ya da dalı olan veteriner hekimliği etiği de bu sorunlarla uğraşır. “Veteriner hekimliği etiği”nin iki farklı yorumu vardır. Birincisi hayvanlarla ilgili olarak onların tedavisiyle ilgili veteriner hekimliği etiğidir. Bu bağlamda, veteriner hekimleri içersin ya da içermesin, hayvanlarla ilgili birçok etik ve ahlaki durum veteriner hekimliği etiğinin konusu olacaktır. Örneğin, insanların ahlaki bir zorunluluk olarak vahşi hayvanlara sahip çıkması, hayvanların kürklerinin giyilip giyilemeyeceği gibi veteriner hekimliği etiği soruları bu kapsamda yer alır. Veteriner hekimliği etiğinin diğer anlamı ise direkt olarak veteriner hekimler ve onlarla ilgili diğer insanlarla (öğrenciler, teknisyenler, hayvan sahipleri ...) ilgilidir. Veteriner hekimlerin bu çerçevede nasıl davranmaları gerektiğinin temel özelliklerini ortaya koymak amacıyla Amerika Veteriner Hekimleri Birliği (AVMA) Yargı Meclisi “Veteriner Hekimliği Etiği Prensipleri”, Dünya Veteriner Hekimleri Birliği “Mesleki Etik Yasası”, Türk Veteriner Hekimleri Birliği de “Veteriner Hekimliği Meslek Etiği Kuralları”nı yayınlamıştır.

Veteriner hekimliği etiğinin diğer yönü (ikincisi) “mesleki etik” olarak ifade edilmektedir. “Hayvan kullanım etiği (Animal ethics)” daha çok hayvanları içeren etik durumların geniş bir çerçevesini; kısmen de dolaylı olarak veteriner hekimlerle ilişkili etik durumların bir bölümünü işaret eder. Hayvan kullanım etiği, hayvanların insanlar tarafından kullanılmalarda hangi uygulamaların doğru-yanlış, nelerin iyi-kötü olduğuna ilişkin argümanlarımızın ortaya konması olarak tanımlanabilir. Ancak sınırları tam olarak ayırmak oldukça zordur. Bazı etik sorunlar hem veteriner hekimliği etiği hem de hayvan kullanım etiği alanına girmektedir. Örneğin, hasta hayvanların, sahibi tarafından sağlıklı olmasına rağmen ötenazi yapılması istenen petlerin (ev ve süs hayvanlarının) durumu gibi. Bazı durumlarda da hayvanların ve insanların durumunu ayırt etmek zorlaşmaktadır.

Hayvanlar üzerinde yapılan deneyler, eti için hayvanların kesilmesi vb durumlarda veteriner hekimlerin görevi olduğu bilinmektedir.

Veteriner hekimliği etiğinin konusunu genel anlamda insanların hayvanlarla ilişkilerinden doğan, özel anlamda veteriner hekimliği uygulamalarının sonucunda ortaya çıkan ve çıkabilecek olan etik sorunların tanımlanması ve tartışılması oluşturmaktadır.

6343 sayılı kanunun uygulama yönetmeliği içinde yere alan Deontoloji bölümünde; “Veteriner hekim herhangi bir hayvan türü üzerinde yapacağı deneysel amaçlı uygulamalarda ulusal ve uluslar arası etik kurallara uymak zorundadır. Bu kurallar Bakanlık merkezinde oluşturulan etik kurul ile araştırma yapacak kurum ve o kuruluşlarda oluşturulan yerel etik kurullar aracılığıyla denetlenir. Bu çerçevede tüm araştırmalar için etik kurul onayı aranır” ifadeleriyle veteriner hekimliğinde etik kurulun tanımı, görev ve yetkileri belirlenmiştir.

Avrupa’da başta İsveç ve İsviçre olmak üzere birçok ülkede hayvanlara ilişkin etik komitelerin kurulması 1970’li yıllardan beri süregelmektedir. Avustralya’da 1985’ten sonra yaygınlaşmıştır. Bunların başlıca görevleri planlanan araştırmaları incelemek ve özellikle hayvan deneylerine ilişkin yaptırımlar getirmektir. Bu komitelerin çalışmaları sonucu hayvan deneylerine kesinlikle karşı olanlar (antiviviseksiyonistler), zaman içerisinde komitelerin planlı çalışmalarını yerinde gözlemleyerek daha akılcı bir uzlaşma zemininde buluşmuşlardır. Örneğin, Upsala Hayvan Etik Komitesi’nin 1991 ilkbaharındaki toplantısında etik komitelerin kurulmaya başlandığı, 15 yıldan beri bu konuda çok büyük gelişmeler olduğunu duyurmuştur.

2.1. Etik Kurullar

Avrupa’da 1970’lerden sonra, özellikle de 1980 sonrası dünya genelinde insanların hayvanlara karşı davranışları ya da başka bir ifade ile hayvanların gördüğü muameleler üzerinde durulmaya başlanmış; Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Almanya, İsveç ve diğer ülkelerde hayvanlar üzerinde yapılan araştırmaları kısıtlayıcı yasalar çıkartılmış; etik kurullar oluşturulmaya başlanmıştır. Bunların başlıca görevleri planlanan araştırmaları incelemek ve özellikle hayvan deneylerine ilişkin yaptırımlar getirmektir.

Veteriner hekimliği ile ilgili etik komiteler kurulduğu kurumlara göre görev ve sorumluluk farklılıkları göstermektedir. Genel olarak ülke veteriner hekimleri birliklerinin kurduğu Etik Komiteler (VECs), veteriner hekimlerin etik davranışları ve veteriner hekimliği mesleği üzerinde durur; veteriner hekimler ve hayvan sahipleri arasında arabuluculuk görevleri üstlenir; tedaviden memnun olmayan hasta sahiplerinin sorunlarına çözümler üretir.

Hayvan Etik Komiteleri (AECs) ise araştırmalarda hayvan kullanımı yerine alternatif metotların seçimi; tarımda, hayvan yetiştiriciliğinde hayvanlara yapılan muameleler; vahşi hayvanların doğal ortamlarında yetiştirilmesi gibi konular üzerinde dururken; fakülte ve enstitülere bağlı Etik Kurulların (RECs) araştırmalarda hayvan kullanımında dikkat edilecek noktalar, hayvan kullanımının gerekliliği, neden o hayvan gibi konular üzerinde durduğu belirtilmektedir.

3. HAYVAN HAKLARI SAVUNUCULARININ GÖRÜŞLERİ

Hayvan Hakları öğretisi, doğadaki varlıklar arasında bazı hayvanları korunmaya değer görür. Öğreti, ahlaksal özürülüler sınıfını hayvanların bir kısmını kapsayacak şekilde genişletir. Bu sınıfa giren hayvanlara karşı insanın kullanıcı ve kıyıcı tutumunu sınırlamak, hayvanları salt araç statüsünden kurtarmak için onların özsel değer sahibi ya da taşıyıcısı olduklarını ileri sürer – ya da onlara özsel değer verir. Öğretiye göre, söz konusu hayvanlar bu özsel değerleri dolayısıyla bazı doğal ya da ahlaksal (moral) haklara sahiptir. Başka deyişle, geleneksel hak kavramı, hayvanları da ahlaksal veya hukuksal hakka sahip kılacak biçimde yorumlanır.

Hayvan Hakları hareketinin kökleri 18 ve 19 uncu yüzyıllarda özellikle evcil hayvanlara yapılan zulmü ve kötü muameleyi önlemek amacıyla kurulan çeşitli insancıl dernekler tarafından atılmıştır. Büyük dinler, tarihin çok eski dönemlerinden beri, insanların özellikle evcil hayvanlara karşı nasıl davranmaları gerektiği konusunda hükümler getirmişlerdir. Bu hareket daha doğuşundan itibaren belli hayvan türlerinin ahlaksal ilgiye değer olduğunu varsaymıştır. Yeni hayvan hakları hareketi faydacılığı (utilitarianism) temel alır. Avlanmanın, hayvanlar üzerinde deney yapmanın, hayvan çiftliklerinin yasaklanmasını savunur.

Modern hayvan hakları hareketinin gelişiminde ise, evrim kuramı ve bu kurama dayanan yabancı hayvan türlerinin zengin ve karmaşık, sosyal, psikolojik ve duygusal zenginliklerini gösteren bilimsel incelemeler; bu bilgilerin ileri foto-grafik tekniklerle, filmlerle ve özellikle televizyonla evlere kadar

taşınması; kedi, köpek, kuş gibi evcil hayvan beslemenin yaygınlaşması ve hayvanların evlerin “onursal” üyeleri haline gelmesi; hayvanlarında acı ve hazza duyarlı, insanın kendi tecrübesinden hareketle kolayca anlayabileceği sosyal ve duygusal eğilimlere sahip oldukları görüşünün yaygınlaşmasını sağlamıştır. Ayrıca evcilleştirilmiş hayvanların tarımda, tıbbi, bilimsel ve endüstriyel araştırmalarda kullanılmasına ve onlara yapılan muameleler, hayvanların acılarına karşı duyarlılığı arttırmıştır.

Hayvan hakları hareketi evrensel eşitliğe yönelik özgürleş(tir)me hareketleri dizisinde şimdilik en son aşama olarak görülebilir. Hayvan hakları hareketine bu açıdan bakılırsa köleler, kadınlar ve sömürge haklarından sonra, şimdi hayvanlar özgürleştirilecektir. 15 Ekim 1978’de ilan edilen Hayvan Hakları Evrensel Bildirgesi bu hareketin somut bir başarısıdır.

Hayvanlara, özellikle evcilleştirilmiş hayvanlara yapılan kötü muameleyi, “öteki”nin acılarına duyarsızlığı birçok din ve ahlak (Örn. Kant’ın ödev ahlakı) insani bir kusur olarak görmüştür. Gerçekten de binlerce kutup ayısını ve fok balığını kürkü, filleri dişleri, yılanları derileri için öldürme; hayvanları sokağa atma ve özellikle onları itlaf etme, ayı oynatma; aslanları, kaplanları, filleri, zürafaları, maymunları, ayıları, kurtları... doğal ortamlarından koparıp hayvanat bahçelerinde kafeslere hapsedme; amaç ne kadar “yüce” olursa olsun laboratuvarlarda şempanzeler, goriller, fareler... üzerinde canlı canlı deney yapma; minicik maymun, timsah, aslan veya kaplan yavrularını kafeslere koyup pet (ev ve süs hayvanı) olarak satma gerçekten de zalimcedir. Özellikle pet (ev ve süs hayvanı) mağazalarında görülen yabani hayvanların yavrularının petleştirilmesi ile zencilerin köleleştirilmesi arasındaki benzerlik göze batar. Her ikisinde de bazı insanlar para kazansın, bazıları da onlardan şu ya da bu biçimde yararlansın diye kendi ortamlarında, kendi tarzlarında hemcinsleriyle birlikte yaşayan canlılar zincire vurulur, analarından, babalarından, akrabalarından ve vatanlarından koparılıp, kendilerine yabancı ve başkalarının denetlediği bir ortama götürülürler. Orada başkaları için çalıştırılırlar.

Hayvan çiftliklerindeki hayvanların durumu da insana acı verir. Daha çok et, daha çok süt, daha çok yumurta elde etmek için sığırlara, koyunlara ve kümes hayvanlarına dayatılan işkence benzeri yaşama koşulları, daha gencecik kuzuların büyük gruplar halinde mezbahalarda kesilmesi... karşısında duygulanmamak zordur. Hayvan hakları hareketi, hayvanların acılarına karşı oluşan bu duyarlılığın sonunda ortaya çıkmıştır.

Hayvan Hakları hareketi ile Hayvan Gönenci (Refahı) hareketi arasında bazı farklar vardır. Hayvan Gönenci (Refahı) Hareketi (HRH), acı vermemek koşulu ile hayvanların insanların yararı için kullanılmasını ve öldürülmesini meşru sayar. Hayvan Hakları Hareketi (HHH) ise insani bir biçimde de yapılırsa insanların çıkarı için hayvanların öldürülmesine veya kullanılmasına karşı çıkarlar. HHH, hayvanların öldürücü tıbbi deneylerde, ilaçların, kozmetiklerin ve nükleer silahların test edilmesinde kullanılmalarını; kürkleri için öldürülmelerini; eğlence amacıyla dövüştürülmelerini (horoz dövüşü, deve güreşi, boğa güreşi, rodeolar) ve oynatılmalarını; avlanmayı; “fabrika tarımcılık” denilen tavuk ve sığır çiftliklerinde hayvanların kalabalık bir biçimde küçük bölmelere hapsedilmelerini protesto ederler. Türücülüğü (insan türünün üstünlüğü varsayımına dayanarak belli hayvan türlerinin sömürülmesi ya da ayrımcılığa uğratılması) reddederler.

3.1. Hayvan Hakları Argümanının Genel Yapısı

Geleneksel etiklerde, ahlaksal ilişkinin ancak belirli özellikleri taşıyan varlıklar arasında var olabileceği, yani ahlaksal topluluğa yalnızca belirli özellikleri taşıyan varlıkların üye olabileceği ileri sürülür. Ahlaklılıkla alakalı görülen özellikler akıllı olma, konuşma yeteneğine sahip olma, sorumluluk duygusu, karşılıklı ilişkiye girebilme yeteneği, öz bilinçlilik gibi özelliklerdir. Örneğin Kant, “her insan” yerine “her akıl sahibi her varlık” der. Bu anlamda, geleneksel etikler insanmerkezci değil, ahlaklılıkla alakalı görülen özellikler neler ise, o özellikleri taşıyan varlıkları merkeze alan etiklerdir. Örneğin, “akıllı olma”yı alakalı özellik olarak alan bir etiğe, “akıl merkezci” (logo-centric) bir etik denebilir. Bu özelliğe hangi varlıklar sahip ise, hangi türe ya da ırka mensup olursa olsun, ahlaksal topluluğa girebilir. Bu varlık bir kedi ya da köpek olabilir.

Hümanizm bir türücülüktür. İnsan türünün çıkarları, diğer türlerin çıkarlarından daha önemlidir. Hayvan hakları savunucuları kendi tezlerini haklı çıkarmak için hümanizmin zayıf noktasından yararlanır. Hümanizmin zayıf noktası topluluğa giriş için gerekli ve yeterli koşul olarak seçilen koşullara bütün insanlar sahip olmadıkları halde ahlaksal topluluğu bütün insanları kapsayacak şekilde genişletilmesi ve burada bir tutarsızlığa düşmesidir. Eğer, ahlaksal topluluğa giriş koşulu “akıllı olma” ise, sadece akıllıların ahlaksal topluluğa üye olmaları gerekir. Eğer akıllı olmayanlar topluluğa

alınacaksa niçin sadece insan türünün akıllı olmayan üyelerinin topluluğa alındığının ve diğer türlerin üyelerinin topluluk dışında bırakıldıklarının açıklanması gerekir. Başka deyişle hümanizmin (ahlaksal topluluğa giriş koşulunun akıllı olma özelliği olması durumunda) niçin bitkisel hayat yaşayan bir insandan daha akıllı olan bir atın topluluk dışında bırakıldığının ya da laboratuvarlarda niçin maymunların denek olarak kullanılıp da akıllı olmayan insanların kullanılmadığının hesabını vermesi gerekir. Eğer “sadece insan olduğu için” gibi türcü bir yanıt vermekle yetinmeyecekse, hümanizmin bütün insanlarda bulunan fakat insan olmayan hiçbir varlıkta bulunmayan bir özellik bulması gerekir. Ancak böyle bir özellik yoktur. Hangi özellik seçilirse seçilsin seçilen ölçütler tutarlı olarak uygulanırsa ya bazı insanlar ahlaksal topluluğun dışında kalır ya da bazı insan olmayan varlıklar topluluğun içine girer.

Örneğin ahlaksal topluluğa giriş koşulu “akıllı olma” olsun. Bir varlığın bu özelliğe sahip olup olmadığını test etmek için dilsel başarımlarına (mesela mantık yapma, bir teoremi ispat etme, öncüllerden sonuç çıkarma, tümdengelimsel ya da tümevarımsal akıl yürütme yeteneğine sahip olup olmadığına) bakılır. Fakat bebekler, iyileşmesi olanaksız akıl hastaları, zihinsel özürülüler, bitkisel hayat yaşayanlar bu testi geçemezler. Bir varlığın akıllı olup olmadığını test etmek için problem çözme ya da davranışları amaçlara göre düzenleme gibi davranışsal başarımlarına bakılırsa, bu testi bazı hayvanlar bazı insanlardan daha kolay geçerler. Ayrıca bir hakka temel oluşturan bir özellik seçilirken, niçin başka bir özelliğin değil de o özelliğin hakka temel oluşturulduğunu haklı çıkarabilmek gerekir. Seçilen ölçütler genellikle ya insanları dışarıda bırakır ya insanları insan olmayanlardan ayıramaz ya da felsefi olarak haklı çıkarılamaz.

Hümanizmin bu zaafı karşısında hayvan haklarını savunanlar şöyle bir strateji izlerler; Bir yandan insanmerkezci etiklerde insanı hak sahibi kılıcı özelliğin hayvanlarda da (en azından hayvanların bir kısmında) bulunduğunu ileri sürerler. Örneğin, hayvanlarında bir dili olduğu, dil öğrenebildikleri gösterilmeye çalışılır. Buradan hareketle insanlara tanınan hakların bu özelliklere sahip hayvanlara da tanınması gerektiği ileri sürülür. Eğer söz konusu özelliğin hayvanlarda bulunmadığı ileri sürülürse ya da hayvanlarda gerçekten yoksa iki biçimde bir savunma yapılır: Birincisi “Söz konusu özelliğin bebeklerde, akıl hastalarında, bitkisel hayat süren hastalarda... da olmadığını ileri sürerler. Mademki, bu özelliklere sahip olmayan insanların çıkarları göz önünde tutuluyor, aynı şekilde bu özelliklere sahip olmayan hayvanların da çıkarları göz önünde tutulmalıdır,” derler, ya da ikinci olarak “hakka temel olarak alınan özelliğin ahlaksallık konusuyla ilgisiz, insanlarda ve hayvanlarda ortak olan özelliğin ahlaksallıkla ilgili” olduğu ileri sürülür. Bentham’ın düşünebilme ya da konuşabilme yerine acıya duyarlılık ölçütü getirmesi, bu stratejinin bir örneğidir.

Australyalı filozof ve hayvan hakları eylemci **Peter Singer** 1975 yılında yayımladığı “Animal Liberation (Hayvanları Özgürleştirme)” adlı eseri büyük bir sansasyona yol açmış ve **Peter Singer** hayvanları özgürleştirme hareketinin *manifestosu*, hayvan hakları hareketinin *yeni ahit*’i haline gelmiştir. Eser, hayvanların çektiği acıları kamuoyunun önüne getirmede önemli rol oynamıştır. Singer, kendisinin hayvan haklarından bahsetmediğini, bakış açısının sadece faydacı olduğunu ve eserine “hak” kavramının girmesine izin verdiği için pişmanlık duyduğunu belirtir. O, hayvanlar için tek bir hak tanıır: hayvanların çıkarlarının eşit ölçüde göz önünde tutulması hakkı. Bunun da “hak” kavramını kullanmadan ifade edilebileceğini belirtir. Bununla birlikte Singer’in hayvanların gönenci (refahı) lehine yaptığı savunma genellikle hayvan hakları hareketi içinde değerlendirilir.

Bir faydacı olan Singer, acının kötü ve herkesin onu en aza indirmekle yükümlü olduğu ve insanlarla hayvanların acı ve hazlarının eşit ölçüde göz önünde tutulması gerektiği şeklindeki faydacı öncülden hareket eder. Singer’e göre ahlaksal yeterliliğe sahip bir kişi eylemde bulunurken, eyleminin ister insan ister hayvan olsun, diğer duyarlı varlıklar üzerindeki olası sonuçlarını hesaba katmalıdır.

Singer acıya ve hazzı duyarlılık yeteneğinin ahlaksal muamele görmek için yeterli olduğunu ileri sürer. Hayvanlarda bu yetenek vardır. Hayvanların duygularını bildirmedikleri, dolayısıyla onların acı çekip çekmediklerinin bilinmeyeceği şeklindeki bir itiraza karşılık olarak Singer, henüz konuşamayan bebeklerin de duygularını bildiremediklerini söyler. Hayvanların belli davranışlarından da acı çektiklerini ya da sevindiklerini çıkarabiliriz.

Hayvan hakları lehine Singer’in yaptığı bu savunma, insanlarla hayvanların her bakımdan eşit olduğu kanısını uyandırabilir, ancak öyle değildir. Singer çıkarların eşit ölçüde göz önünde tutulması ile eşit muamele arasında ayırım yapar. Örneğin, bir bebeğe ve bir ata aynı şiddette tokat atmakla ikisine de eşit muamele yapmış oluruz. Fakat çıkarlarını eşit ölçüde göz önünde tutmuş olmayız. Çünkü tokat bebeğe daha fazla, ata ise daha az acı verecektir. Göz önünde tutulması gereken acı ve haz miktarıdır – acıyı ve hazzı duyan ister insan isterse hayvan olsun.

Çıkarların eşit ölçüde göz önünde tutulması ilkesi pratikte “özürlü” insanları değil, fakat “normal” insanları hayvanlar karşısında “daha eşit” yapar. Singer’e göre, “öz-farkındalık, soyut düşünme, geleceği planlama, karmaşık iletişim edimlerini gerçekleştirme vb. yeteneğe sahip olan bir varlığın yaşamının bu yeteneklere sahip olmayan bir varlığın yaşamından daha değerli olduğunu savunmak keyfe bağlı bir şey değildir. Eğer köpek ya da insandan birini ölümden kurtarmak ya da ikisinden birini feda etmek arasında seçim yapmak gerekirse, insanın kurtarılması gerekir. Çünkü insan ilerde ne olacağı konusunda daha büyük bir farkındalığa sahiptir, ölmeden önce daha çok acı çekecektir, ailesi ve arkadaşları üzülecektir ve son olarak, insanlar gelecekte daha çok bir mutluluk potansiyeline sahiptir. Burada hayvanın çıkarları eşit ölçüde göz önünde tutulmuştur; fakat hayvan, insan türünün bir üyesi olduğu için değil, çıkarlar dengesi insandan yana ağır bastığı için feda edilmiştir. Eğer köpek insanı bu özellikler yönünden geçseydi köpek kurtarılacaktı.

Hayvan hakları eylemcisi ve bu öğretinin önemli bir savunucusu Amerikalı filozof **Tom Regan**, 1983’de yayımladığı “The Case for Animal Rights (Hayvan Hakları Lehine Savunma)” adlı eserinde hayvanların, insanların ahlaksal bakımdan saygı göstermekle yükümlü oldukları haklara sahip olduklarını savunur. Regan’ın faydacılığa itirazı vardır. Ona göre nihai değerın odağı olarak zihinsel durumları alan duyarlılık (setienism), toplam hazzı en çoğa çıkarma şeklindeki faydacılık ilkesi ile birleşince bazı kabul edilemez sonuçlara yol açar. Bu kuram, toplam hazzı arttıracaksa, örneğin masum bir insanın katledilmesine izin verir. Faydacılık, boğa güreşinde olduğu gibi, seyircilerin ve matadorun duydukları toplam haz, boğanın çektiği acıdan daha fazla ise, bir insanın bir hayvanı acı çektirerek öldürmesini ahlaksal bakımdan yanlış bir şey olarak görmez. Tersine böyle bir eylem, toplam hazzı arttırdığı için iyi bile görülebilir. Gerçekten faydacılığın bir versiyonu, edim faydacılığı (act utilitarianism), bir birim acıya yol açacak bir eylemin üç birim haz getireceği gösterilebilirse, o eylemin yapılmasına izin verir. Kural faydacılığı (rule utilitarianism) ise, eğer o tür bir eylemin uzun vadede zarar getireceği gösterilirse, böyle bir edime izin vermeyebilir.

Faydacılığın bu kusurlarından dolayı Regan kendisini faydacılığa rakip, özselcilik (inherentism) olarak adlandırdığı bir gelenek içine yerleştirir. Özselcilik, nihai değerın odağı olarak zihinsel durumları değil bireyleri alır. Özselciliğe göre, belli koşulları yerine getiren bireyler, insanlara ve diğer varlıklara yararlarından bağımsız olarak kendi başlarına özsel (inherent) değere sahiptirler. Eylemlerde, sonuçları ne olursa olsun, özsel olarak iyi ya da kötüdür. Özselcilik, Kant’ın “kendinde amaç” kavramını alır, fakat onu sadece insanlarla sınırlamaz. Bütün duyarlı varlıkları (daha doğrusu “bir yaşam öznesi olma” koşulunu karşılayan varlıkları) özsel olarak değerli görür. Dolayısıyla bu kuram, faydacılığın birçok durumda karşı çıkamadığı avcılık, boğa güreşi gibi eylemleri yasaklayabilecek durumdadır.

Regan özsel değere sahip olmayı, “yaşam öznesi” olmaya bağlar. “Yaşam öznesi olma”, “başka varlıklara yararlı olmalarından ve başkalarının çıkarlarının nesnesi olmalarından mantıksal olarak bağımsız bir biçimde, inanca ve arzuya; algıya, belleğe ve kendi geleceği de dâhil bir gelecek duygusuna; acı ve haz duygusunu da içeren duygusal bir yaşama; kendi iyiliği için bir çıkara; kendi arzu ve amaçlarını gerçekleştirmek için eyleme girişme yeteneğine; zaman içinde bir psiko-fiziksel kimliğe; kendileri için iyi ya da kötü bir yaşantı dünyası anlamında bireysel bir mutluluğa sahip bütün varlıkları” kapsayacak şekilde tanımlanır. Bu ölçütü karşılayan her varlık çok özel bir değere - özsel değere (inherent value)- sahiptir. Bütünler yaşam öznesi olma koşulunu karşılayamadıkları için hakka sahip olan varlıklar; bütünler değil, bireylerdir.

“Yaşam öznesi olma” ölçütü “ahlaksal aktör”lerle “ahlaksal özürlü”ler arasında ortak bir payda oluşturur. Bu payda da eşit özsel değere sahip olmanın temelini oluşturur ve hem ahlaksal aktörlerin hem de ahlaksal özörlülerin çıkarlarının eşit ölçüde göz önünde tutulmasını gerektirir. Bütün canlılar “yaşam öznesi olma” ölçütünü karşılamazlar. Dolayısıyla, canlılar ahlaksal statü bakımından eşit değildirler. Bu ölçütü sadece yetişkin memeli hayvanlar karşılar. “Yaşam öznesi olma” ölçütünü karşılayan varlıkların özsel değerine ister aktör ister özörlü olsunlar, saygı göstermek gerekir. Hayvanlara saygılı davranmak bir nezaket sorunu değildir. Çünkü zihinsel özörlülere, çocuklara, yaşlılara ve hayvanlar dâhil diğer ahlaksal hastalara adil davranma ödevini temellendiren şey ahlaksal aktörün duygusal bir çıkarı değil, onların özsel değerine saygıdır. Ahlaksal aktörün ayrıcalıklı bir ahlak statüsü yoktur.

Regan insanların yaşamını farkında olmaksızın tehdit eden hayvanların öldürülebileceğini kabul eder. Fakat hayvanları avlama ve tuzağa düşürmenin haklı çıkarılamayacağını ileri sürer.

Regan’a göre, hak görüşü bireylerin ahlaksal hakları hakkındadır. Kollektif toplulukların hakları olamaz. Tür, ekosistem ve orman gibi bütünler, birey olmadıkları için onlara varlığını sürdürme hakkı

dâhil ahlaksal haklar tanınmaz. Haklar kuramı, bireylere zarar verilmemesiyle, bireylerin öldürülmemesiyle ilgilenir. Bu durumda bir hayvan türünün yaşayan son üyesi olması o hayvana ayrı ve özel bir hak vermez. Sayı fazlalığı ya da azlığı dikkate alınmamalıdır. Hak görüşü bakımından türün üye sayısının hiç önemi yoktur. Buna karşılık holistik bakış açısına göre bireyler değil türler önemlidir. Bireyler gelip geçici, türler ise kalıcıdır. Onlar Nuh İlkesi'ne göre (Nuh Peygamber gemisine rasgele hayvanları değil, her türden, türün varlığını sürdürmeye yetecek kadar üye seçmiştir) hareket ederler. Böyle bir seçim yapmayı gerektiren durumlarda kalabalık türün üyesi insan bile olsa, yok olma tehlikesiyle karşı karşıya türün üyeleri kurtarılmalıdır.

3.2. Schweitzer'in Yaşama Saygı Etiği

Schweitzer etiğın sürekli evrim içinde olduğu, ahlaksal topluluğun sınırlarının sürekli genişlediği gözleminden hareket eder. Etiğın evriminde ilk adım diğer insanlarla dayanışma duygusunun kapsamının genişlemesidir. Yaşama Saygı Etiği insanmerkezci değer anlayışını reddeder. O, daha yüksek ve daha aşığı, daha değerli ve daha az değerli yaşamlar arasında hiçbir ayırım yapmaz. "Hakikaten etik bir insan için bütün yaşam kutsaldır." Tüm yaşayan organizmalara nezaketle davranmak gerekir. Yaşama Saygı Etiği kendi içinde sevmeye buyruğunun temel ilkesini içerir, bütün yaratıklar için şefkat ister. O, beyaz ışığın renkli ışıklardan oluşması gibi etiğın bütün bileşenlerini, sevgiyi, sevecenliği, sempatiyi, empatiyi, barışçılığı ve bağışlama gücünü içerir. İnsan, bütün yaratıklara karşı etik davranış yoluyla evrenle tinsel bir ilişkiye girer. İnsan yaşama saygı duyarak derin, köklü ve canlı anlamda dindardır olur.

Yaşama Saygı Etiği canlıların yaşayabilmesi için öldürmelerin gerekli olduğunu kabul eder. Onun yasakladığı şey gereksiz öldürmelerdir. Yaşama Saygı Etiğini kılavuz olarak alan kişi bir canlının yaşamına düşüncesizlikten değil ancak kaçınılmaz bir zorunluluk olması halinde son verir. Bir yaşama son verirken onun gerçekten gerekli olup olmadığı konusunda açık bir düşünceye sahip olmak gerekir. Örneğın, laboratuarda hayvan üzerinde deney yapan bilim adamları her bir durumda kendilerine bir canlının yaşamını kurban etmenin gerçekten gerekli olup olmadığını sormalıdırlar. Öldürmek hangi durumlarda kaçınılmaz bir zorunluluk hangi durumlarda gereksizdir?

3.3. Taylor'ın Doğaya Saygı Etiği

Paul Taylor'ın geliştirdiği Doğaya Saygı Etiği, Yaşama Saygı Etiğinin güncelleştirilmiş ve inceltilmiş bir biçimidir. Taylor etik sistemini oluştururken canlı varlıkları, daha çok da yabancı bitki ve hayvanları göz önünde tutar. Doğaya Saygı Etiği bireycidir. Yani özsel değere kolektif bütünler değil tek tek organizmalar (bireyler) sahiptir. Çünkü sadece bireyler için iyi ve kötü olan şeyler vardır. Cansız varlıklar ve tür nüfusu için böyle bir şey söz konusu değildir. Taylor'un yaşammerkezci görüşünün özü şöyle özetlenebilir:

1. İnsanlar diğer canlılarla aynı anlamda ve eşit ölçüde yeryüzü yaşam topluluğunun üyeleridir.
2. İnsan türü de, diğer türlerle birlikte karşılıklı bağımlılık sisteminin bütünleyici bir üyesidir.
3. Bütün organizmalar kendi tarzlarında kendileri için iyi olan şeyi gerçekleştirmeye çalışan ereksel yaşam merkezleridir. Her bir canlı benzersiz bir bireydir.
4. İnsanların diğer canlı varlıklar karşısında özsel bir üstünlüğü yoktur.

Taylor'a göre bitkileri yemenin hayvanları yemekten etik bakımdan niçin daha arzu edilir olduğunu anlamadığını belirterek, hayvanları öldürmenin yanlışlığı onların acı çekmelerinden kaynaklanmaz. İnsanlar onları acı çekmeden öldürmenin yollarını keşfetseler bile öldürmek gene de yanlıştır. Öldürmenin yanlışlığı, hayvanların özsel bir değere sahip olmalarından kaynaklandığını söyler.

3.4. İslam'da Hayvanlara Yaklaşım Düşünceleri

Kuran'da; Yerde olanların hepsini sizin için yaratan O'dur." (2.sure: 29.ayet) "Hayvanları da yaratmıştır. Onlarda sizi ısıtacak şeyler ve birçok faydalar vardır. Onların etlerini de yersiniz. Onları getirirken de, gönderirken de zevk alırsınız. (..) Sizin için atları, katırları ve merkepleri binek ve süs hayvanı olarak yaratmıştır. Bilmediğiniz daha nice şeyleri de yaratır. (16:5-8) göklerde olanları, yerde olanları, hepsini sizin buyruğunuz altına vermiştir. Doğrusu bunlarda düşünen kimseler için dersler vardır. (45:13)

İnsanın diğer mahlûklara nasıl davranması gerektiği, onlar üzerindeki tasarruf yetkisine getirilen sınırlamalar hadislerde daha ayrıntılı olarak belirtilmiştir. Hadisler İslam'da insanın diğer varlıklarla ilişkileri konusunda hayli düşünölmüş olduğunu göstermektedir. Örneğın, hayvanlar boş yere

öldürülemez, talim atışlarında hedef olarak kullanılamaz, aç ve susuz bırakılamaz. Hayvanları keserken merhamet duymalı ve acı vermemelidir (Keskin bıçak kullanılmalı, bıçak hayvana gösterilmemeli, hızlı kesilmelidir). Yük hayvanlarına yorucu fazla yük vurulamaz, yüzlerine vurularak dövülemez, kulaklarından çekilemez. Hayvanlar uygun oldukları işlerde kullanılmalıdır (Örn., İnek, binek hayvanı olarak kullanılmamalıdır). Hayvanlara hakaret edici sözler söylenmemelidir. Pirelere bile lanet okunmamalıdır. Hayvanlar dövüşmeleri için tahrik edilemezler. Binek hayvanı üzerinde sohbetle durulamaz. Kuş yuvası bozulamaz, yavruları alınamaz, yumurtaları toplanamaz. Karınca yuvalarına yakın yerlerde ateş yakılamaz; hayvanların yaşadıkları yerlerde tuvalet ihtiyacı giderilemez. Kurbağa, hüdhüd gibi doğal dengenin korunmasında hizmeti olan hayvanlar öldürülemez. Gıda elde etmek amacıyla ihtiyaçtan avlanmak caizdir, fakat sırf zevk için ya da spor olsun diye avlanmak mekruhtur; avlanırken sapan kullanılmamalıdır – çünkü öldürmez, avın gözünü çıkarır ya da dişini kırar. İneğin acı çekmesini önlemek için sağarken tırnaklar kesilmiş olmalıdır; hayvanın sütü sağılırken yavrunun hakkı bırakılmalıdır.

İslamiyetin ahlak anlayışı ne insan merkezci ne de çevre merkezcidir. Onu en doğru niteleyebilecek deyim Tanrı merkezilik (Theocentrism)'dir.

4. VETERİNER HEKİMLER NEREDE YER ALIYOR

Dünya Veteriner Hekimleri Birliği Mesleki Etik Yasası Madde 4 (d fıkrası)'te veteriner hekimlerin görevleri arasında ; **“Hayvanların birer canlı varlık olduklarını düşünerek gereksiz acı çekmelerini önlemek ve ekolojik ortamlarını düzeltmek yoluyla gönenclerini (refah) arttırmak”**; Madde 6'da ise **“Veteriner hekimler gerek doğrudan gerekse diğer meslek gruplarıyla işbirliği ve uyum içinde çalışarak aşağıdaki alanlarda (Madde 6, a-p fıkrası) mesleklerini icra ederler.”** denilmektedir.

Tüm bu alanların incelenmesinde veteriner hekimliğin ana materyali olan hayvan ve onun ürünleri yoluyla mesleğin icrasının söz konusu olduğu; bu çerçevede yapılacak olan araştırma ve yayınlarda da gerek canlı olarak hayvanın gerekse ürünleriyle ilgili yapılacak her türlü işlemlerde etik prensiplerin esas olduğu ve yayınlarda da bu hususların göz önünde tutulması gerekmektedir.

Ayrıca, veteriner fakültelerinde kurulacak etik kurullar ile araştırmada kullanılan hayvanların ve hastaların haklarını, güvenliğini ve sağlığını güvence altına alarak veteriner hekimlerin en iyi hayvan dostları olduklarını; yapılan her şeyin onların gönenci (refahı), sağlığı ve gelecekleri için olduğunun bir göstergesi olacağı söylenebilir.

5. HAYVAN HAKLARI VE ETİK KURULLAR

Ahlaksal, toplumsal ve düşünsel ilerleme, genellikle barbarlığın, zulmün, fanatizmin, önyargıların ve batıl inançların bireysel ve toplumsal yaşamda etkilerinin azalması ve uygarlığın, eşitliğin, aklın ve bilimin etkisinin artması olarak anlaşılır. Akıl, bilim ve teknolojik ilerleme için en elverişli araçlar olarak görülür. Entellektüel ilerlemenin ölçüsü aklın ve bilimsel bilginin kişisel ve toplumsal işlerde artan ölçüde kullanılması, bilimde hakikate ya da gerçeğe yaklaşma derecesidir. Toplumsal ve ahlaksal ilerlemenin göstergeleri hem ulusal hem de uluslar arası düzeyde eşitsizliklerin ortadan kalkması, doğal hakların hükümlerine uygun olması, kişinin vicdanına göre davranması, kendisini mutlu hissetmesi ve daha erdemli olmasıdır.

Bilim dünyasında II. Dünya Savaşı sonrası hayvanların deneylerde kullanımı artmış, 1960'lı yıllarda en üst seviyeye ulaşmış; hayvanların sadece *“ekonomik değere sahip varlıklar”* oldukları şeklindeki yaklaşımlar, *“hayvanları koruma”* düşüncesiyle çakışmaya başlamıştır. Bentham bu kavramı ilk kez ifade edenler arasında yer almıştır. Hayvan hakları konusundaki hareketler temelde hayvan deneylerine tepki olarak doğmuştur. Sosyal ve rekreatif nedenlerle 1960'lı yıllarda hayvan arkadaşlığı, kedi, köpek, kuşlar ve egzotik hayvanlara gösterilen ilginin de arttığı görülmüştür. *“İnsanların hayvanlara karşı sorumluluğu olmalı”* fikrinden *“hayvan haklarına”* kadar uzanan düşünceler zinciri “Veteriner Hekimliği Etiği” (VHE)'nin ve etik kurulların önemini daha da arttırmıştır.

Genellikle tıp etkinliğinde karşılaşılan etik sorunların hepsinin ortak noktası “canlıya fiziki ya da ruhsal zarar verme” durumudur. Hayvan, genelde ticari bir meta, ekonomik değere sahip bir varlık kabul edilirken, tıp etkinliği içerisinde de bilim adamlarının ana materyali, başlıca deney malzemesi konumundadır. Bu durum etikte “cana saygı” ilkesiyle büyük bir çelişki göstermektedir. Veteriner

hekimliğinde bugüne kadar etik sorunlarla yoğun bir şekilde karşılaşılması bu tür sorunların yeteri kadar rahatsız edici kabul edilmemesine bağlanmalıdır.

Acaba hayvanların kullanıldığı deneyleri iyi/anamlı/yararlı ve kötü/anlamsız/zararlı olarak sınıflandırabilir miyiz? Doğal olarak anlamlı ve anlamsız, iyi ve kötü kavramları o eylemi yapana, yapıldığı zamana, yapılan topluma göre değişecektir. Ama yinede, kabada olsa belli sınırlar getirilemez mi?

Sorulması gereken sorulardan birisi de: “Deneylerde kullanılan hayvanların türü bizim kararlarımızı etkiler mi?” Yani bir tavşan için düşündüğümüz hakları meyve sineği için düşünebilir miyiz? Çoğumuz bu soruya evet dememiz gerektiğini bilsek de insanların eleştirilerinde, hayvanların nitelikleri önemli rol oynamaktadır.

Hayvan deneyleriyle ilgili olarak üzerinde durulması gereken diğer bir konuda, eğer bu deneyler yapılacaksa ya da yapılması gerekiyorsa, bunu yapacak kişilerin özel eğitimlerinin gerekliliğidir. Deney yapacak araştırmacının hayvana hangi madde ile hangi dozda anestezi verileceğini, bu dozun üst sınırlarını, uygulamayı yapabilecek derecede hayvanın anatomisini, bir hayvandan bir kerede kaç “cc”, genel olarak kaç kere ve ne sıklıkta kan alınabileceği gibi pek çok özelliği bilmesi gereklidir. Aksi durumlarda daha deneye başlamadan ya da deney sırasında hayvanlar anlamsız bir biçimde kaybedileceklerdir.

Deneylerde hayvan kullanılmasıyla birlikte, dünyada buna karşı görüşlerde gelişmeye başlamıştır. İlk yasal hayvan deneylerine karşı (antiviviseksiyonist) gruplar İngiltere’de 1875 ve Amerika’da 1883’de kurulmuştur. Bugün Amerika’da 7.000 hayvanları koruma kuruluşu bulunmaktadır. Bu grupların istekleri laboratuvar koşullarının iyileştirilmesinden, hayvanların tamamen serbest bırakılmasına kadar değişmekte, eylemleri de dilekçe yazmaktan bomba koymaya kadar uzanabilmektedir.

Günümüzde hayvan hakları savunucuları hayvanlarla insanlara eşit haklara sahip olduklarının değil, “*onlarında en az insanlar kadar acı çekebileceği gerçeğinin kabul edilmesini istemektedir*”. Hayvan hakları düşüncesinin temelindeki ahlak anlayışı “insanmerkezli” anlayıştan farklı olarak “*insanın doğanın sahibi ve tüm canlıların efendisi olarak değil, doğanın bir parçası*” olarak görmektedir.

6. HAYVAN HAKLARI İLE İLGİLİ GÖRÜŞLER

Genel olarak hayvan hakları konusundaki ahlaki yaklaşımlar tarafların tutumuna göre sınıflandırılmaktadır. Bunlar:

6.1. Hayvan Hakları Karşıtlarının Görüşleri

Geleneksel değerleri savunanlarca oluşturulan ahlak sistemlerinde hayvan haklarının nasıl reddedildiğini görebiliriz. Hayvan hakları üzerine olan karşıt görüşleri iki temel noktada toplamak mümkündür.

a. Dolaylı ödev görüşü: Bu görüşe göre insanların doğrudan hayvanlara karşı ahlaki ödev ve sorumlulukları yoktur. Ancak hayvan sahiplerine karşı ödev ve sorumlulukları vardır. TCK’nın 521. Maddesi bu anlayışla hazırlanmıştır.

Madde 521: Her kim bilamucip başkasına ait olan bir hayvanı öldürür veya işe yaramayacak hale koyarsa sahibinin şikâyeti üzerine dört aya kadar hapis ve on sekiz bin liraya kadar ağır para cezayı nakdiye mahkûm olur.

b. Sözleşme görüşü: Bir toplumu oluşturan kişilerin aralarında bir sözleşme yaparak orada geçerli olacak sözleşme koşullarını anlayabilenler ve imzalayabilenler doğrudan sözleşmeye üye olurlar ve kurallara göre belli haklara sahip olurlar. Hayvanlar sözleşme kapsamını anlayacak yetiye sahip olmadıkları için sözleşmeyi imzalayamazlar ve bu haklardan da yoksun kalırlar.

6.2. Hayvan Hakları Savunucularının Genel Görüşleri

Hayvan haklarını kabul eden ahlak sistemleri ise şöyle sıralanabilir:

a. İyilik – kötülük görüşü: Bu görüşe göre hayvanlara iyi davranma, onlara kötülük etmeme gibi temel ahlaki ödevlerimiz vardır. Ancak bu kavramların sınırlarını çizmek her zaman olanaklı değildir.

b. Faydacılık kuramı: Bu görüşe göre tüm canlıların ortak çıkarları vardır. Bütün insanlar acıdan uzaklaşmak, mutluluğa ulaşmak ister. Her birinin çıkarları eşit derecede önemlidir. Çıkarlar arasında çatışma ortaya çıktığında şöyle davranmak gerekir: “Öyle hareket etki, sonuçta davranışın olabildiği kadar büyük bir mutluluğa ve olabildiği kadar küçük bir mutsuzluğa, yalnız kendin için değil bütün diğer insanlar için veya olabildiği kadar çok sayıda insan için meydana getirsin ve bu hesaplamada, en aciz hayvanlara kadar hiçbir duygulu yaratıkta dışarıda kalmasin.”

Faydacılık görüşü herkese eşit değer vermektedir. Ancak büyük bir çoğunluk için iyi sonuç verecek olan, her birey için iyi sonuç vermeyebilir.

c. “Haklar” kuramı: Buna göre, tüm bilinçli ve duyarlı canlıların; türü, ırkı, zeka derecesi, yetenekleri ne olursa olsun, hepsinin doğuştan eşit temel hakları vardır. Bu teori yalnız insanlara değil, hayvanlara da uygulanabilecek bir temeli içermektedir.

Yukarıda sıralanan ahlak görüşlerinden özellikle haklar kuramından temel alınarak UNESCO tarafından hazırlanan “Hayvan Hakları Evrensel Bildirisi” (HHEB) 15 Ekim 1978’ de Paris’te ilan edilmiştir. 14 maddeden oluşan bu bildirin genel anlamda tamamının; özel anlamda ise 2, 3 ve 8 inci maddesinin doğrudan hayvan deneyleri ve veteriner hekimliği ile ilgili olduğu söylenebilir.

Madde 2: “Bütün hayvanlar saygı görme hakkına sahiptir. Bir hayvan türü olan insan, öbür hayvanları yok edemez. Bu hakkı çiğneyerek onları sömüremez. Bilgilerini hayvanların hizmetine sunmakla görevlidir. Bütün hayvanların insanca gözetilme, bakılma ve korunma hakları vardır.”

Madde 3: “Hiçbir hayvana kötü davranılmaz, acımasız ve zalimce eylem yapılamaz. Bir hayvanın öldürülmesi zorunlu olursa, bu bir anda, acı çektirmeden ve korkutmadan yapılmalıdır.”

Madde 8: “Hayvanlara fiziki ya da psikolojik acı çektiren deneyler yapmak hayvan haklarına aykırıdır. Tıbbi, bilimsel, ticari ve başkaca biçimlerdeki her türlü deneyler için de durum böyledir.” Bunun yerine başka bir şey koyma tekniklerinden yararlanmalı ve bu teknikler geliştirilmelidir.

Hayvan deneyleriyle ilgili olarak; CIOMS (Council for International Organizations of Medical Sciences) tarafından ortaya koyulan etik yasada temel alınan ilkeler şunlardır:

- * Bilimsel amaçla hayvan kullanımının hiç arzu edilmediği
- * Olanak varsa başka yöntemlerin kullanılmasının daha uygun olduğu
- * Bugünkü koşullarımızla deneylerde hayvan kullanımının kaçınılmazlığı

Temelde ilkeler geniş ölçüde uluslar arası niteliktedir. Avrupa Tıp Araştırma Konseyi 1984’te bunları kabul etmiş, ABD, Türkiye vb. ülkelerde benzer metinler için referans olarak değerlendirmişlerdir.

Ülkemizdeki araştırmacı - denek ilişkisini düzenleyen başlıca mevzuat, “Helsinki Bildirgesi”, “Tıbbi Deontoloji Tüzüğü”, “Veteriner Hekimliği Deontoloji Yönetmeliği”, “İlaç Araştırmaları Yönetmeliği ve Etik Kurul Yönergeleri” dir. Ancak, deney hayvanlarının kullanımı ile ilgili bir düzenleme yoktur. Fakat veteriner hekimliği alanında deontoloji yönetmeliği, veteriner hekimliği mesleki etik yönergesi ve fakülte etik kurulları yönergelerinde buna ilişkin önemli düzenlemeler yapılmıştır. TCK’ da hayvanlara kötü davranmakla ilgili olarak 521 ve 577 nci Maddeler yer almaktadır.

İnsanların yoğun ve sürekli çabaları sonucunda tüm uygar toplumlarca onaylanan HHEB kapsamında, insanlara tanınan yaşama ve sağlıklı olma hakkı, hayvanlar içinde öngörülmüştür. Ne var ki; geçmişte olduğu gibi bu bildirden sonra da hemen tüm toplumlarda, insan dışı canlıların varlığı yine insan için düşünüle gelmiştir. Son on yıllarda hızla gelişen hayvan merkezli sosyal ve ekonomik etkinliklerin artışına karşın, bu antroposentrik yaklaşımı etkileyebilecek düzeyde bir değer yargısının geliştirildiği söylenemez. Hayvan merkezin yüzeyinde kalmış; dinamizmi oluşturan çekirdeğinde ise yine insan yer almıştır.

Hayvan hakları, hayvan deneyleri, moleküler biyoloji-biyoteknoloji, yapay dölleme, embriyo transferi, ikili-üçlü gebelik, gen transplantasyonu, klonlama ve benzeri konuların veteriner hekimliği etiğinin de mesleki etiket sorunlarından önde görülerek tartışılması gereği, ancak son on yılda, sınırlı ülke ve ortamlarda duyulmaya başlanmıştır.

Veteriner hekimliği etiği çerçevesinde; insan-bilim-hayvan-etik ilişkilerinde merkeze insanı aldığımızda “etik-deney-hayvan” arasında çift yönlü bir işlevselliğin gelişeceği; merkeze hayvanı koyduğumuzda ise bu işlevselliğin “bilim insanı-üretici-tüketici” arasında gerçekleşeceği izlenecektir. Görünüm böyle olmakla birlikte, aslında her iki durumda da merkezde insan vardır; kazananın insan kaybeden ya da tüketilenin hayvan olduğu da söylenebilir.

İnsan ve hayvan birlikteliğini içeren işlevselliklerde, “*veteriner hekimin; meslek insanı, bilim insanı ve insan olarak etik yükümlülükleri ve sorumlulukları ne olmalıdır?*” sorusunun yanıtı, hayvan deneylerine dayalı bilimsel araştırmaların tarihsel sürecinde aranabilir. Aristo ve Galen’le başlayan hayvan diseksiyonları Modern çağda Descartes’in hayvanı “ruhsuz ve acı duymayan bir makine” olarak tanımlamasıyla adeta onaylanmıştır. Antiviviseksiyonistler ve 19. yy da Claude Bernard ile gelişen deneysel tıp, deney hayvanlarının kullanılmasını önleyememiştir.

20. yy da hem kullanılan toplam hayvan sayısı hem de farklı tür sayısı artmıştır. İngiltere’de 1940’da 1 milyon, 1960’da 3,5 milyon, 1970’de 5,5 milyon laboratuvar hayvanı kullanılmış; bu değerler Dünya genelinde 1960’da 30, 1970’de ise 200 milyon omurgalı deney hayvanına ulaşmıştır.

Şüphesiz bu sorumsuzca savurganlığa dur diyecek düşünür ve araştırmacılar çıkmıştır. İngiliz filozofu ve hukukçusu olan Jeremy Bentham (1748-1832) hayvan deneyleri konusunda “sorun, onların düşünüp, düşünmedikleri ya da konuşup konuşmadıkları değil acı çekip çekmedikleridir” demiştir.

Acı veren deneylere ve deney hayvanlarının kullanımına karşı yoğun ve yaygın bir kamuoyu oluşmuş; etik değerler tartışılmaya başlanmış, bilim adamı ve toplum arasında minimum düzeyde bir fikir birliği sağlanabilmiştir. Araştırmacılar hem laboratuvar hayvanlarının kullanımına ilişkin kısıtlama ve yaptırımlara uyması istenmiş; hem de alternatif yöntemler bulmaları beklenmiştir.

Schopenhauer (Weiss'ten):

“Tüm canlılara karşı sınırsız bir acıma duygusu ahlaki içtenliğin en değişmez ve güvenilir garantisidir. Bu duyguyu içinde taşıyan kesinlikle yaralamayacak, kimseyi incitmeyecek, aksine, herkesi hoş ve mazur görecektir, herkese elinden geldiği kadar yardım edecek ve tüm davranışları adaletin ve insan sevgisinin etkisini taşıyacaktır. Hayvanlara karşı acıma duygusu, kişiliğin iyiliği ile; hayvanlara karşı acımasız davranış ise kişinin iyi bir insan olmadığı yargısına varılacak kadar kişiliği ile bağlantılıdır.”

Bu son derece önemli açıklamanın ışığında; gerek hayvan sahibi ya da hayvan sever, gerekse veteriner hekim, deney hayvanı ya da laboratuvar hayvanı üzerinde araştırma yapanlar hem kendilerine, hem hayvana, hem de birbirlerine adaletin ve sevginin etkisini taşıyarak yaklaşmalıdırlar. Son üç yüz yılda 36 tür, 64 alt tür memeli, 94 tür ve 164 alt tür kuş ile tanımlanamamış 350 memeli-kuş tür ve alt türünün yeryüzünden silinmesinin sorumlusu olarak gösterilen insan; HHEB' yi 1978'de kabul ederek; haklarını savunamayan hayvanlara bir takım haklar tanımıştır. İdeal olmamakla birlikte olumlanabilecek yönleri de bulunan bu haklar, gelişmiş ülkelerde yasal statülerine kavuşturulmuş ancak globalize olamamıştır.

Antivivseksiyonist gruplar tarafından önerilen seçenek yöntemleri bugün için yeterli olmadığından insan merkezli bir yaklaşımla belli alanlarda deneylerde hayvan kullanılmasının gerekli olduğu bilim adamları arasında yaygın olarak düşünülmektedir. Ancak deneylerde hayvanların kullanılması gerekli ise bunun da belli ölçütler içerisinde olmasının zorunluluğu da vurgulanmaktadır. Bu ölçütleri araştırma kurumlarında sağlayacak olan birim ise araştırma etik kurullarıdır.

7. ETİK KURULLAR

7.1. Etik Kurulların Gelişimi

Etik kurulların çeşitli ülkelerdeki tarihçesi çok eskiye dayanmaktadır. İlk araştırma etik kurulları 1966 yılından sonra kurulmaya başlanmıştır. ABD' de 1970'lerde büyük yankılar uyandıran “Quinlan olayı” ve arkasından kurulan “Başkanın Komisyonu” bu yönde atılan en önemli adımlar olmuştur.

İlk etik kurul 1965'te Karolinska Hastanesi'nde oluşturulmuş, 1966'dan itibaren de Tıp Fakülteleri içerisinde Etik kurulların oluşturulmasına hız verilmiştir. Danimarka'da bütün biyomedikal araştırmalar 1978' den itibaren etik komitelerin çalışma kapsamı içerisinde değerlendirilmiştir. Yunanistan'da 1965 ve Norveç'te 1978' de etik kurul etkinlikleri görülmektedir. “The Royal College of Physician” 1967' de bir bildiri yayımlayarak araştırmaların etik açıdan da gözden geçirilmesini önermiştir.

Etik komitelerin çalışmaları, pek çok ülkede, zaman içinde benimsenmiş, 80'li yıllarda ise oldukça yaygınlık kazanmıştır. Örneğin ABD'de etik komiteleri bulunan hastanelerin oranı 1982'de % 1 iken 1987'de bu oran % 60'a çıkmıştır.

Türkiye'de etik kurullar 1980'li yıllarda gündeme gelmiş; ilk araştırma etik kurulu 1986' da Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde kurulmuştur. Aynı yıl Gülhane Askeri Tıp Akademisi (GATA)' nde faaliyete geçen *Bilim Kurulu* da araştırma etik kurulu işlevini görmektedir. Fakültelerin kurduğu etik kurullardan sonra Sağlık Bakanlığının özel amaçlı bir etik kurul (zakkum olayı nedeniyle) kurduğu görülmektedir. Bakanlık 1993 yılında ise ilaç araştırmaları için yerel ve merkezi etik kurullar kurulmasını öngören bir yönetmelik çıkarmıştır. Bu kurullar tümüyle profesyonel üyelerden oluşmakta ve yetki alanları ilaç araştırmaları ile sınırlı bulunmaktadır.

Avrupa'da başta İsveç ve İsviçre olmak üzere birçok ülkede hayvanlara ilişkin etik komitelerin kurulması 1970'li yıllardan beri süregelmektedir. Avustralya'da 1985'ten sonra yaygınlaşmıştır. Bunların başlıca görevleri planlanan araştırmaları incelemek ve özellikle hayvan deneylerine ilişkin yaptırımlar getirmektir. Bu komitelerin çalışmaları sonucu hayvan deneylerine kesinlikle karşı olanlar, zaman içerisinde komitelerin planlı çalışmalarını yerinde gözlemleyerek daha akılcı bir uzlaşma zemininde buluşmuşlardır. Örneğin, Upsala Hayvan Etik Komitesi'nin 1991 ilkbaharındaki

toplantısında etik komitelerin kurulmaya başlandığı, 15 yıldan beri bu konuda çok büyük gelişmelerin olduğunu duyurmuştur.

Ülkemizde veteriner hekimliği alanında ilk kez 9 Temmuz 1994'te Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren "Veteriner Hekimliği Deontoloji Yönetmeliği" nde etik kurul kavramına yer verilmiş; ilk "veteriner hekimliği araştırma etik kurulu" 1998'de Ankara Üniversitesi (AÜ) Veteriner Fakültesi'nde kurulmuştur.

Hayvan denek kullanılan araştırmaların etik açıdan incelenmesini amaçlayan Etik Kurullar arasında Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi (1996) Deney Hayvanı Etik Kurulu, AÜ Veteriner Fakültesi (1998) Etik Kurulu ve GATA (1999) Hayvan Deneyleri Etik Kurulu ile farklı bir boyut ve ivme kazanmıştır.

7.2. Etik Kurulların İşlevi

Tüm dünyada araştırma etiği ile ilgili sorunların çözümünde en işlevsel seçeneklerden biri olarak kabul edilen Araştırma Etik Kurulları (AEK) ülkemizde son 15-20 yılda kurulmaya başlanmıştır.

Hayvanlara sağlık hizmeti verilen ve gerekli durumlarda onlar üzerinde uygulama da yapılan veteriner hekimliği alanında oluşturulan etik kurullar, kurulduğu kurumlara göre görev ve sorumluluk farklılıkları göstermektedir. Genel olarak ülke veteriner hekim birliklerinin kurduğu etik kurullar (VECs), "veteriner hekimlerin etik davranışları ve veteriner hekimliği mesleği üzerinde durmakta"; "veteriner hekimler ve onların müşterileri arasında arabuluculuk görevleri üstlenmekte"; "tedaviden memnun olmayan hasta sahiplerinin sorunlarına çözümler" üretmektedir.

Hayvanlara ilişkin etik kurullar (AECs) ise "araştırmalarda hayvan kullanımı yerine alternatif metotların seçimi"; "tarımda, hayvan yetiştiriciliğinde hayvanlara yapılan muameleler"; "vahşi hayvanların doğal ortamlarında yetiştirilmesi" gibi konular üzerinde durmaktadır. Veteriner fakülteleri ve araştırma enstitülerine bağlı etik kurullar (RECs) ise "araştırmalarda hayvan kullanımında dikkat edilecek noktalar"; "hayvan kullanımının gerekliliği"; "Neden o hayvan?" gibi konular üzerinde durmaktadır.

Veteriner hekimliği ile ilgili etik kurulların genel etik kurul sınıflandırmalarının dışında Hayvanlara İlişkin Etik Komiteler (AECs) ile farklılık gösterdiği; etik kurulların veteriner hekimliği alanında da yoğun kabul gördüğü ifade edilebilir.

Veteriner Hekimliği Meslek Etiği Kuralları Madde 33: "*Her veteriner hekim, tüm hayvan hakları belgelerine ve veteriner hekimlikle ilgili ortak kurallara uymakla yükümlüdür.*"

Madde 38: "*Hayvan üzerinde yapılacak klinik, deneysel ya da epidemiyolojik araştırmalar, gerek ilaç gerek cerrahi yöntem araştırmaları olsun, bilimsel bilgi birikimine katkıda bulunabilmek amacıyla yerel etik kurullardan onay almak koşuluyla yapılır. Hayvan üzerinde yapılan tüm araştırmalar, bilimsel ve mesleki yönden yeterli ve yetkin kişiler tarafından yürütülür. Araştırmanın sorumluluğu tümüyle araştırmacıya aittir.*"

Etik kurullara niçin ihtiyaç duyulmaktadır? Etik kurulların oluşturulması düşüncesi neden dünya gündeminde güncellik kazandı? Bugüne değin sağlık çalışanları sağduyulu davrandılar da, son zamanlarda bu özelliklerini yitirdiler mi? Hekimler ve araştırmacılar kendi doğru kararlarını kendileri alamıyorlar mı? Günlük rutinler arasında koşuştururken kişiliğimizin duygusal yönünü mü önemsemiyoruz? Etik kurullar yorumlar mı yapmalı? Yoksa çelişen durumları çözümlenme, sorunların açıklığa kavuşturulması ve çözümünde bize yeni ve daha etkin yollar mı göstermeliler? Etik kurulların yaptırım güçleri ne oranda olmalıdır? Öte yandan etik kurullar sıradan insanların oluşturduğu birer "jüri" mi olmalıdır?

Bu ve buna benzer sorulara yanıtlar ararken şu noktalar göz önünde tutulmalıdır: Son yıllarda (1980 ve sonrası) tıbbi teknoloji, teknik ve yöntemlerin hızlı gelişimi paramedikal meslek mensupları tarafından bilinen bir gerçektir. Herhangi bir araştırma kurumunda hangi araştırmanın devam edeceği, hangi yöntemin kullanılacağına karar verme vb. durumlarda bireysellikten çok ilgili konuda ya da etik konularda tecrübeli daha fazla kişinin karar vermesinin getireceği rahatlık ve bunun hatalı karar verme riskini azaltıyor olması önemli bir kriterdir.

Araştırma etik kurulları; özellikle insan ve hayvan deneklerin kullanıldığı çalışmalarda danışılması gerekli kurumlardır. Söz konusu kurulların kimlerden oluşacağı; hangi durumlarda toplanacağı; kararların nasıl oylanacağı ve bu kararların hangi düzeyde bağlayıcı olacağı etik kurul yönetmelik ya da yönergelerinde belirlenmiştir. Bu kurullarda çalışmanın etik yönleri enine boyuna tartışılarak, araştırmacıların aklına gelmeyen etik problemler ve çözüm yolları geliştirilebilir.

Bu kurullar sağlık hizmeti sunan personelin yanı sıra toplumun kültürel ve ahlaki değerlerini çok iyi bilen ve dile getirebilecek üyeleri de kapsayacak şekilde, disiplinler arası bir yapıda olmalıdır. Etik kurul, araştırmacılardan tamamen bağımsız olmalı ve proje ile ilişkisi olanlar kurula alınmamalıdır. Etik kurullar araştırmacıların mevzuata uygunluğunu da incelemeli, gerekirse bu konuda kurullar koymalıdır. Etik Kurullar araştırmacılara karşı, yeni bilgileri en doğru biçimde üretmelerini özendirici ve bilgilendirici bir yaklaşım içerisinde olmalıdır.

Etik kurulların hayvan deneyleri yapılan her kurumda oluşturulmasının pozitif bilime büyük katkılar sağlayacağı düşünülmektedir. Bu kurulların görevi sadece bir deneyin yapılıp yapılmaması ve deneyin amaçları doğrultusunda karar vermekle sınırlı olmamalıdır. Deney boyunca hayvanların kullanımını denetleyebilmeli ve gerektiğinde danışmanlık görevini de üstlenmelidir.

Unutulmaması gereken en önemli nokta belki de şudur: “Ne kadar çok hayvan deneyi yapılırsa yapılsın; bu, denenen ilacın ya da yöntemin ilk uygulandığı insanı denek olmaktan kurtarmayacaktır.”

Sonuç olarak; Hayvan Hakları Evrensel Bildirgesi ve hayvanları koruyucu etik normlar çerçevesinde hayvanlar üzerinde uygulama, araştırma ve deney yapılan kurumlarda etik kurulların oluşturulması bir zorunluluk arz etmektedir. Hayvanları en iyi bilen veteriner hekimlerin de deney hayvanları ünitesinde çalıştırılmaları bu amacın ayrılmaz bir unsuru olarak düşünülmektedir.

Hayvanlar üzerinde araştırma ya da deney yapılan tüm kurum ve kuruluşlarda etik kurulların oluşturulması ile araştırmada kullanılan hayvanların ve hastaların haklarını, güvenliğini ve sağlığını güvence altına alarak hayvanlar üzerinde araştırma yapanların da hayvan dostları olduklarının; yapılan her şeyin onların da gönenci (refahı), sağlığı ve gelecekleri için olduğunun bir göstergesi olacağı söylenebilir.

8. EKLER

8.1. HAYVAN HAKLARI EVRENSEL BİLDİRGESİ

Paris UNESCO evinde 15 Ekim 1978 günü ilan edilen Hayvan Hakları Evrensel Bildirisi ile hayvanların da hakları oldu ve 4 Ekim, “Dünya Hayvan Hakları Günü” olarak ilan edildi.

4 Ekim — İlk “Hayvanları Koruma Derneği”ni 1825’de İngilizler kurdular. Daha sonra birçok ülke de kurulan dernekler 1931 yılında toplanarak 4 Ekim gününü “ Hayvanları Koruma Günü” olarak kabul ettiler. Bizde ise ilk dernek, 1955’ de Ankara’da kuruldu.

Hayvan Hakları Evrensel Bildirgesi metni, Uluslararası Hayvan Hakları Birliği ve ona bağlı ulusal birlikler tarafından 21-23 Eylül 1977’ de Londra’da hayvan hakları konusunda yapılan üçüncü uluslararası toplantıda kabul edildi. Hayvan Hakları Evrensel Bildirgesi ise, Paris’te UNESCO Sarayı’nda 15 Ekim 1978’de törenle ilan edildi.

1. Tüm hayvanlar eşit doğar ve eşit yaşama hakkına sahiptirler.
2. Tüm hayvanların saygı görme hakkı vardır. Bir tür hayvan olan insan, diğer hayvanları yok edemez. Hayvanları kendi çıkarı için karşılıksız kullanamaz.
3. Hiçbir hayvana kötü ve zalimce davranılamaz. Bir hayvanın öldürülmesi zorunlu ise bu, bir anda ve acı çektirilmeden yapılmalıdır.
4. Vahşi hayvanlar kendi doğal çevrelerinde yaşama ve çoğalma hakkına sahiptir.
5. Eğitim amacıyla bile olsa vahşi hayvanlar özgürlüklerinden mahrum bırakılamaz.
6. Evcil hayvanlar, uyumlu bir biçimde ve özgürlük içinde yaşama hakkına sahiptir. İnsanların kendi çıkarları için evcil hayvanların yaşama koşullarında yapacakları her türlü değişiklik, haklara aykırıdır.
7. Evcil hayvanlar, doğal yaşama sürelerine uygun uzunlukta yaşama hakkına sahiptir.
8. Tüm çalışan hayvanlar (at, eşek...) iş süresinin sınırlandırılması, işin daha az yorucu olması, güçlerini artırıcı bir beslenme ve dinlenme hakkına sahiptir.
9. Hayvanlara fiziksel ya da psikolojik acı çektiren deney yapmak, hayvan haklarına aykırıdır.

10. Beslenmek için bakılan hayvanlar barındırılmalı, taşınmalı ve ölümleri de korkutmadan ve acı çektirmeden olmalıdır.
11. Hayvanlar, insanlar tarafından eğlence amaçlı kullanılamazlar. Hayvanların seyrettirilmesi ve hayvanlarla gösteri yapılması, hayvan onuruna aykırıdır.
12. Zorunlu olmaksızın bir hayvanın öldürülmesi, yaşama karşı işlenmiş bir suçtur. Çok sayıda vahşi hayvanın öldürülmesine neden olan safariler ve av partileri, hayvanlara karşı yapılmış bir soykırımdır. Doğal çevrenin kirletilmesi, yıkılıp yok edilmesi de soykırıma eşdeğerde alçakça bir davranıştır.
13. Hayvanların ölüsüne de saygı göstermek gerekir. Hayvanların öldürüldüğü şiddet sahneleri, sinemalarda ve televizyonlarda yasaklanmalıdır. Ama hayvanlara yapılan saldırıları kınamak amacıyla olan filmlerde bu sınırlama yoktur.
14. Hayvanları koruma kuruluşları, devlet katında temsil edilmelidir. Hayvan hakları da insan hakları gibi yasayla korunmalıdır.

8.2. EV HAYVANLARININ KORUNMASINA DAİR AVRUPA SÖZLEŞMESİ

Sözleşme, sokak hayvanlarına kıyasla asıl olarak ev hayvanları ile ilgili düzenlemeler getirmektedir. Yani henüz olumlu bir aşamanın başlangıcındayız. 1978’ de kabul edilen uluslararası bir metnin hukukumuza 25 yıl gecikme ile girdiği dikkate alındığında bu konuda gereken ilave düzenlemeler için ciddi bir baskı grubu oluşturmamızın gerekliliği bir kez daha ortaya çıkıyor. Son bir yorumu daha sizlerle paylaşayım. Ev hayvanları ile ilgili prensipler evde hayvan bakan bizleri de zorlayacak niteliktedir. Özellikle hayvan sevmeyen işgüzar komşular bu sözleşme hükümlerinden hareketle baktığınız hayvana sözleşmeye aykırı davrandığınız yönünde iddialar geliştirebilecektir. Bu sebeple eskisine oranla ev hayvanınızla olan diyalogunuzu belgelere (düzenli veteriner hekim kontrolleri) dayandırmanız gerekmektedir.

25 yıl gecikme ile de olsa Meclisimiz “Ev Hayvanlarının Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesi” ni onayladı. Sözleşmenin onaylanması basında büyük yankı bulduysa da öncelikle basının konuyu gereğinden fazla bir iyimserlikle ele aldığını belirtmek isterim. Sözleşme ulusal mevzuatımız açısından kuşkusuz olumlu bir gelişmedir. Ama bu kanunun çıkması uygulama için yeterli olmayıp bu kanunu izleyen alt hukuk kurallarının (tüzük, yönetmelik vb.) da çıkarılması (~yayınlanması) gerekir. Çünkü kanunlar genel çerçeveyi ve prensipleri belirlerler. Öte yandan ne yazık ki sokak hayvanlarının öldürülmesi bu sözleşme ile de sona ermemiştir. Sözleşme sokak hayvanlarının öldürülmesi konusunda ne yazık ki izin vermekte, fakat yöntemi konusunda sınırlamalar getirmektedir. (Ayrıca sözleşmede yer alan ilkelere “hastalık kontrolü” gerekçesi ile istisna getirilebileceğine ilişkin hüküm zalimce uygulamalara bir ölçüde mazeret de yaratabilir.)

8.2.1. EV HAYVANLARININ KORUNMASINA DAİR AVRUPA SÖZLEŞMESİ
(Strazburg, 13. 11. 1987. Sözleşme TBMM komisyonlarında tartışılarak kabul edilmiştir)

GİRİŞ

İş bu Sözleşmeyi imzalayan Avrupa Konseyi’ ne üye devletler;

* Avrupa Konseyi’ nin hedefinin, üyeleri arasında daha sıkı bir birlik oluşturmak olduğunu dikkate alarak,

* İnsanın yaşayan tüm canlılara saygı yükümlülüğünü tanıyarak ve ev hayvanlarının insanla özel bir ilişkisi olduğunu gözönünde bulundurarak,

* Ev hayvanlarının yaşam kalitesine olan katkıları ve bunun sonucu olarak toplum için taşıdığı önemi dikkate alarak,

* İnsan tarafından bakılan hayvanların arzettiği büyük çeşitlilikten kaynaklanan güçlükleri dikkate alarak,

* Ev hayvanlarının aşırı nüfus artışının, insan ve diğer hayvanların hijyen, sağlık ve güvenlikleri için taşıdığı riskleri dikkate alarak,

* Yabani fauna türlerinin ev hayvanı olarak beslenmesinin teşvik edilmemesi gerektiğini dikkate alarak,

* Ev hayvanlarının elde edilmesi, muhafazası, ticari ve ticari olmayan üretimi, elden çıkarılması ve ticaretiyle ilgili mevcut farklı şartların bilinciyle,

* Ev hayvanlarının her zaman sağlıklarını ve rahatlarını koruyacak şartlarda muhafaza edilmediğinin bilinciyle,

* Sınırlı bilgi ve bilince sahip olunması nedeniyle, ev hayvanlarına karşı davranışların geniş çapta değişkenlik gösterdiğini not ederek,

* Ev hayvanlarına sahip olma sorumluluğu sonucunu doğuracak olan temel müşterek davranış ve uygulama standartlarının, sadece arzu edilen değil, aynı zamanda gerçekçi bir hedef olduğunu dikkate alarak, aşağıdaki hususlarda anlaşmışlardır.

BÖLÜM I

GENEL HÜKÜMLER

Madde 1

Tanımlar:

1- Ev hayvanı (ehlileştirilmiş hayvan) insan tarafından bilhassa evde özel zevk veya refakat amacıyla muhafaza edilen veya muhafaza edilmesi tasarlanan her türlü hayvanı,

2- Ev hayvanlarının ticareti; ev hayvanlarının sahipliğini değiştiren, kar amacıyla yapılan önemli miktarlardaki tüm düzenli ticari işleri,

3- Ticari üretim ve barındırma; kar amacı güdülen yapıları yapılan büyük ölçekli üretim ve barındırma,

4- Hayvan barınağı; çok sayıda ev hayvanının muhafaza edilebileceği, kar amacı gütmeyen tesisleri, (ulusal mevzuat veya idari önlemlerin izin vermesi durumunda bu gibi tesisler başıboş hayvanları da kabul edebilir)

5- Başıboş hayvan; evi olmayan veya sahibinin veya bakıcısının ev sınırları dışında yaşayan ve herhangi bir sahibin ya da bakıcının kontrolü veya doğrudan denetimi altında bulunmayan hayvanları,

6- Yetkili makam; üye ülke tarafından tayin edilen makamı ifade eder.

Madde 2

Uygulama Alanı:

1- Tarafların herbiri;

a) Bir kişi veya yasal bir kurum tarafından bir evde veya ticaret, ticari üretim ve barındırma tesislerinde ve hayvan barınaklarında muhafaza edilen ev hayvanları,

b) Uygun hallerde, başıboş hayvanlar konusunda,

işbu Sözleşmenin hükümlerine işlerlik kazandırılması için gerekli tedbirleri almayı taahhüt eder.

2- Bu Sözleşme' nin hiçbir hükmü hayvanların korunması veya tehdit altındaki yabancı türlerin muhafazası konusundaki uluslararası belgelerin uygulanmasını etkilemeyecektir.

3- İşbu Sözleşmede yer alan hususlar, Tarafların ev hayvanlarının korunması için daha sıkı tedbirler almaları veya burada kayıtlı hükümlerin, işbu belgede açıkça belirtilmeyen hayvan sınıflarına da uygulaması özgürlüğüne hiçbir şekilde etki etmeyecektir.

BÖLÜM II

EV HAYVANLARININ MUHAFAZASI İÇİN TEMEL PRENSİPLER

Madde 3

Hayvanın İyi Yaşaması İçin Temel İlkeler:

1- Hiç kimse bir ev hayvanının gereksiz acı, sıkıntı veya ızdırıp çekmesine sebep olamaz,

2- Hiç kimse bir ev hayvanını terkedemez.

Madde 4

Hayvana Bakma:

1- Ev hayvanına bakan veya besleyen herkes onun sağlığı ve iyi yaşamasından sorumludur.

2- Ev hayvanına bakan veya besleyen herkes, hayvanın tür ve üreme özelliklerine uygun olarak, davranışsal gereksinimlerini hesaba katan kalacak yer, dikkat ve ihtimamı sarfedecek, özellikle:

a) Hayvana uygun ve yeterli gıda ve suyu verecek,

b) Ona hareket için uygun imkânları sağlayacak,

c) Kaçışını önleyecek tüm uygun tedbirleri alacaktır,

3- Bir hayvan;

a) 2'nci paragrafta belirtilen şartlar yerine getirilmediği takdirde veya

b) 2'nci paragrafta belirtilen şartlar yerine getirilmesine rağmen esarete alışamazsa, ev hayvanı olarak muhafaza edilemez.

Madde 5

Üretim:

Bir ev hayvanını üretmek için seçen bir kişi, o hayvanın anne veya yavrularının sağlık ve gönencini (refahını) risk altına sokabilecek anatomik, fizyolojik ve davranış özelliklerini gözönünde bulundurma sorumluluğunu taşıyacaktır.

Madde 6

Ev hayvanı edinmede yaş sınırı:

Ebeveynlerinin veya ebeveyn sorumluluğu taşıyan diğer şahısların açık rızası olmaksızın 16 yaşın altındaki kimselere ev hayvanı satılamaz.

Madde 7

Eğitim:

Hiçbir ev hayvanı, sağlığına ve gönencine (refahına) zarar verecek şekilde, özellikle doğal gücünü ve kapasitesini aşacak biçimde yada yaralanma veya gerekli olmayan ağrı, acı, sıkıntı veya ızdırap çekmesine yol açacak şekilde suni yardım kullanılarak eğitilemez.

Madde 8

Ticaret, ticari amaçlı üretim ve barındırma, hayvan barınakları:

1- İşbu Sözleşme yürürlüğe girdiği tarihte, ev hayvanlarının ticaretini, ticari amaçlı üretimini veya barındırmasını yapan veya bir hayvan barınağı işleten kişiler, taraflarca belirlenecek uygun bir zaman dilimi içerisinde, bu faaliyetlerini, yetkili makama bildirecektir.

Bu faaliyetlerden herhangi birini yapmayı düşünen kişiler bu tasarılarını yetkili makama bildireceklerdir.

2- Bu bildirimde aşağıdaki hususlar yer alacaktır:

a) Bu faaliyetlere dahil olan veya dahil olacak ev hayvanı türleri,

b) Sorumlu durumdaki kişi ve bilgi düzeyi,

c) Kullanılan veya kullanılacak tesisin ve malzemenin tanımı

3- Yukarıda belirtilen faaliyetler ancak;

a) Sorumlu kişinin, bu konuda faaliyet göstermek için, profesyonel eğitimden veya ev hayvanları konusunda yeterli deneyimi bulunmasından kaynaklanan bilgi ve kapasiteye sahip olması,

b) Faaliyet için kullanılan tesis ve malzemenin 4'ncü maddede belirtilen şartları yerine getiriyor olması, durumunda gerçekleştirilebilecektir.

4- Yetkili makam, 1 nci paragrafta belirtilen hükümler çerçevesinde yapılan bildirim, 3 ncü paragrafta belirtilen şartları yerine getirip getirmediğini tespit eder. Şayet şartlar gerektiği şekilde sağlanmamışsa, tedbirler tavsiye eder ve gerekirse, hayvanların gönenci (refahı) için, faaliyete başlamayı veya faaliyetin devamını yasaklar.

5- Yetkili makam, ulusal mevzuatı ile uyumlu olarak, yukarıda belirtilen şartların yerine getirilip getirilmediğini denetler.

Madde 9

Reklam, eğlence, sergi, yarışma ve benzer faaliyetler:

1- Aşağıdaki şartlar yerine getirilmedikçe ev hayvanları reklam, eğlence, sergi, yarışma ve benzeri faaliyetlerde kullanılamaz.

a) Organizatörün 4 ncü maddenin 2'inci paragrafında öngörülen şartlar uyarınca, ev hayvanları için uygun şartları sağlaması ve

b) Ev hayvanlarının sağlık ve gönencinin (refahının) risk altına sokulmaması.

2- a) Yarışma esnasında veya

b) Hayvanın sağlık ve gönencini (refahını) risk altına sokabilecek diğer zamanlarda, ev hayvanının doğal performans düzeyini arttırmak veya azaltmak amacıyla ona hiçbir madde verilemez, işlem uygulanamaz veya cihaz tatbik edilemez.

Madde 10

Cerrahi Operasyonlar:

- Bir ev hayvanının dış görünüşünü değiştirmek veya tedavi edici olmayan amaçlar için ona cerrahi operasyonda bulunmak yasaktır. Özellikle;

a) Kuyrukların kesilmesi,

b) Kulakların kesilmesi,

c) Ses kısıklığı yaratılması,

d) Tırnak ve dişlerin sökülmesi önlenecektir.

2- Bu yasaklamalarda ancak aşağıdaki durumlarda istisnalara müsaade edilecektir:

a) Bir veterinerin, veterinerlikle ilgili tıbbi sebeplerle veya belirli bir hayvanın yararı için tedavi edici olmayan işlemleri gerekli görmesi,

b) Üremeyi önleme.

3- a) Hayvanın şiddetli acı çekeceği veya çekmesi muhtemel operasyonlar sadece veterinerler tarafından veya onların gözetiminde anestezi uygulanarak gerçekleştirilecektir.

b) Anestezi gerektirmeyen operasyonlar, ulusal mevzuatla uzman olarak nitelendirilen bir kişi tarafından yapılabilir.

Madde 11

Öldürme:

1- Veteriner veya diğer bir uzman yardımın süratli bir şekilde temin edilemediği veya ulusal mevzuat kapsamındaki, bir hayvanın acısını ortadan kaldırmaya yönelik acil durumlar hariç, bir ev hayvanı ancak bir veteriner veya diğer bir uzman kişi tarafından öldürülebilir. Bütün öldürmeler şartların gerektirdiği asgari düzeyde fiziksel ve zihinsel acı verecek şekilde gerçekleştirilecektir. Acil durumlar dışında, seçilen metod:

a) Şuur kaybı ve ölümünü hemen gerçekleştirecek ya da

b) Derin genel anestezi ile başlayacak, bunu kesin ve mutlak ölümü sağlayacak işlem izleyecektir.

Öldürmeden sorumlu kişi, hayvanın cesedi elden çıkarılmadan önce o hayvanın öldüğünden emin olacaktır.

2- Aşağıda belirtilen öldürme metodları yasaklanacaktır:

a) 1 (b) Paragrafında öngörülen etkilerin gerçekleşmemesi durumunda, boğma veya nefessiz kalmasına neden olabilecek diğer metodlar,

b) 1 nci paragrafta belirtilen etkileri verecek biçimde, dozu ve uygulaması kontrol edilemeyen herhangi bir zehirli madde veya ilaç kullanımı,

c) Öncelikle hızlı şuur kaybı meydana getirmeden yapılan elektrikle öldürme.

BÖLÜM III

BAŞIBOŞ HAYVANLAR İÇİN EK TEDBİRLER

Madde 12

Sayılarının Azaltılması:

Taraflardan biri, başıboş hayvan miktarının sorun yarattığını düşünürse, sayılarını azaltmak üzere gereksiz ağrı, acı ve ızdırap çekmelerine sebebiyet vermeyecek bir yolla uygun yasal ve/veya idari tedbirleri alacaktır.

a) Bu tedbirler aşağıdaki şartları kapsayacaktır:

i. Bu hayvanlar yakalandığı takdirde, bu yakalama işleminin, hayvana fiziksel ve zihinsel olarak en alt düzeyde acı verecek şekilde gerçekleştirilmesi,

ii. Yakalanan hayvanların muhafazasının veya öldürülmesi işlemlerinin bu Sözleşmede belirtilen prensiplerle uyumlu olarak yapılması.

b) Taraflar,

i. Köpek ve kedilere damgalama gibi, az acı veren ya da hiç ağrı, acı ve ızdırap çektirmeyen uygun bir yöntemle daimi kimlik tesbiti sağlamayı, ayrıca sayıları ile sahiplerinin isim ve adreslerini bir kayda geçirmeyi

ii. Kedi ve köpeklerin nötr hale getirilmesini teşvik ederek, bunların plansız üremelerini azaltmayı,

iii. Başıboş kedi ve köpekleri bulan kişilerin, bu konuda yetkili makama bilgi vermesini teşvik etmeyi taahhüt ederler.

Madde 13

Yakalama, muhafaza etme ve öldürme için istisnalar:

Başıboş hayvanları yakalama, muhafaza etme ve öldürme konularında bu Sözleşmede yeralan prensiplere, ancak kaçınılmaz hallerde, ulusal hastalık kontrol programları kapsamında istisna getirilebilir.

BÖLÜM IV

BİLGİLENDİRME VE ÖĞRETİM

Madde 14

Bilgilendirme ve eğitim programları:

Taraflar, Sözleşmede belirtilen hüküm ve prensipler doğrultusunda ev hayvanlarının muhafazası, üretilmesi, eğitimi, ticareti ve barındırılması konusunda ilgili Kurum ve şahısları bilinçlendirme ve bilgilendirmeyi teşvik edecek şekilde enformasyon ve eğitim programları geliştirilmesini teşvik etmeyi taahhüt ederler. Bu programlarda özellikle aşağıda belirtilen konulara dikkat edilecektir.

a) Ev hayvanlarının ticaret ve yarışma amacıyla eğitime gereksinimlerinin uygun bilgi ve beceriye sahip kişiler tarafından karşılanması,

b)

i. Ebeveynlerinin veya ebeveyn sorumluluğu taşıyan diğer şahısların açık rızası olmadıkça 16 yaşından küçükler ev hayvanlarının hediye olarak verilmesinin,

ii. Ev hayvanlarının ödül, hediye veya ikramiye olarak verilmesinin,

iii. Ev hayvanlarının plansız üretilmesinin engellenmesi,

c) Yabani hayvanların ev hayvanı olarak alınması veya kabul edilmesinin, bu hayvanların sağlık ve mutluluğu için muhtemel olumsuz sonuçları olabileceği,

d) Sorumsuz şekilde ev hayvanı edinmenin, istenmeyen ve terk edilen hayvan sayısının artmasına yol açan risklerinin bulunduğu.

BÖLÜM V

ÇOK TARAFLI DANIŞMA VE MÜZAKERELER

Madde 15

Çok Taraflı İstisareler:

1- Taraflar, Sözleşmenin yürürlüğe girmesinden sonraki beş yıl içerisinde ve bundan sonraki her beş yılda bir ve herhalükarda Tarafların ekseriyetinin talebi üzerine, Sözleşmenin uygulanmasını, Sözleşmenin gözden geçirilmesinin veya hükümlerinin daha kapsamlı hale getirilmesinin tercih edilebilirliğini incelemek üzere, Avrupa Konseyi bünyesinde çok taraflı danışma ve müzakereler yapacaklardır. Bu danışma ve müzakereler, Avrupa Konseyi Genel Sekreterinin daveti üzerine gerçekleştirilecek toplantılarda yapılacaktır.

2- Tarafların her biri bu danışma ve müzakere toplantılarına katılmak üzere bir temsilci görevlendirme hakkına sahip olacaktır. İşbu Sözleşmeye taraf olmayan Avrupa Konseyi üyesi herhangi bir ülke, toplantılarda bir gözlemci ile temsil edilme hakkına sahip olacaktır.

3- Taraflar her danışmanın ardından, danışma toplantısı ve Sözleşmenin işleyişi hakkında Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesine bir rapor gönderecekler ve gerekli gördükleri takdirde, Sözleşmenin 15 ila 23 ncü maddelerine değişiklik önerisi verebilirler.

4- Sözleşme hükümlerine bağlı kalarak, taraflar istisareler için usul kurallarını kaleme alacaklardır.

BÖLÜM VI

DEĞİŞİKLİKLER

Madde 16

Değişiklikler:

1- Taraf bir Ülke veya Bakanlar Komitesince Sözleşmenin 1'den 14 ncü maddesine kadar olan maddeleri hakkında yapılması öngörülen değişiklik önerileri, Avrupa Konseyi Genel Sekreterine bildirilecek ve bu öneriler Genel Sekreter tarafından Avrupa Konseyine üye ülkelere, taraf ülkelere ve sözleşmenin 19 uncu maddesi hükümleri gereği Sözleşmeyi onaylamaya davet edilen ülkelere gönderilecektir.

2- 1'nci paragraf hükümlerine göre yapılan değişiklik önerileri, Genel Sekretere gönderildiği tarihten itibaren 2 aydan az olmayan bir süre içerisinde düzenlenecek çok taraflı müzakere ve danışma toplantısında incelenecek ve Taraf ülkelerin 2/3 oy çokluğu ile kabul edilebilecektir. Kabul edilen metin Taraf Ükelere gönderilecektir.

3- Her değişiklik, çok taraflı müzakere ve danışma toplantısında kabulünden 12 hafta sonra, bir taraf Ülkenin itiraz bildirmesi olmadıkça, yürürlüğe girecektir.

SONUÇ HÜKÜMLERİ

Madde 17

İmza, Onay, Kabul, Uygun Bulma:

Bu Sözleşme Avrupa Konseyi üye devletlerinin imzasına açılacaktır. Sözleşme onay kabul veya uygun bulma işlemlerine tabidir. Onay, kabul veya uygun bulma belgeleri Avrupa Konseyi Genel Sekreterine tevdi edilecektir.

Madde 18

Yürürlüğe giriş :

1- Sözleşme, 17'nci madde hükümlerine uygun olarak Avrupa Konseyine üye 4 Devletin Sözleşmeye daimi olarak bağlı kalacağını bildirmesini takip eden 6 aylık bir periyodun bitiminden sonraki ayın ilk günü yürürlüğe girer.

2- Sözleşmeye daimi bağlılığını daha sonra bildiren her ülke için Sözleşme, onay, kabul veya giriş belgelerinin alındığı tarihi takip eden 6 aylık bir periyodun bitiminden sonraki ayın ilk günü yürürlüğe girer.

Madde 19

Üye Olmayan Devletlerin Katılımı:

1- İşbu Sözleşme'nin yürürlüğe girmesinden sonra Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, Avrupa Konseyi'ne üye olmayan bir devleti sözleşmeye katılmaya, Avrupa Konseyi Statüsü'nün 20 / d maddesinde belirtilen çoğunlukla ve taraf devletlerin Bakanlar Komitesi'ndeki temsilcilerinin oybirliği ile alınan bir kararla davet edebilir.

2- Sözleşme bu ülkeler için giriş belgelerinin Avrupa Konseyi Genel Sekreteri tarafından alındığı tarihi takip eden 6 aylık sürenin bitiminden sonraki ayın ilk günü yürürlüğe girer.

Madde 20

Ülkeye İlişkin Hüküm:

1- İmza sırasında veya onay, kabul, uygun bulma veya katılma belgeleri tevdi edilirken her Devlet Sözleşme'nin uygulanacağı ülke veya ülkeleri belirleyebilir.

2- Her taraf devlet, daha sonraki bir tarihte Avrupa Konseyi Genel Sekreterine göndereceği bir bildirimle, Sözleşmenin uygulama alanını, bildiriminde belirteceği başka topraklara genişletebilir. Bu topraklara ilişkin olarak Sözleşme, Genel Sekreter tarafından bildirim alınmasını takip eden altı ayın bitiminden sonraki ilk günde yürürlüğe girecektir.

3- Önceki paragraflar çerçevesinde belirlenen topraklara ilişkin olarak yapılan bildirimler Genel Sekretere yapılacak bir bildirim ile geri çekilebilir. Geri çekme, bildirim Genel Sekreter tarafından alınması tarihini takip eden altı aylık sürenin bitiminden sonraki ayın ilk günü yürürlüğe girecektir.

Madde 21

Çekinceler:

1- Her Devlet, Sözleşmeyi imzaladığı veya onay, kabul veya giriş belgelerini teslim ettiği zaman, 6'ncı ve 10 uncu maddenin 1 (a) paragrafına ilişkin bir veya daha fazla çekince koyduğunu beyan edebilir. Bunun dışında başka bir çekince konulamaz.

2- Önceki paragrafa göre çekince koyan herhangi bir Taraf, Avrupa Konseyi Genel Sekreterine göndereceği bir bildirim ile bu çekincesini kısmen veya tamamen geri çekebilir. Geri çekme işlemi, bildirim Genel Sekreter tarafından alınışı tarihinden itibaren geçerlilik kazanır.

3- Sözleşmenin bir hükmüne çekince koyan herhangi bir Taraf, bu hükmün diğer bir tarafça uygulanmasını isteyemez, ancak, şayet bu çekincesi kısmi veya şarta bağlı ise, çekince konan hükmün uygulanmasını kendi kabul ettiği ölçüde isteyebilir.

Madde 22

Fesih:

1- Herhangi bir Taraf, Avrupa Konseyi Genel Sekreterine yönelik bir bildirimde bulunmak suretiyle, herhangi bir zamanda, bu Sözleşmeden ayrılabilir.

2- Söz konusu fesih, buna ilişkin bildirim Genel Sekreter tarafından alındığı tarihi izleyen 6 aylık sürenin bitiminden sonraki ayın ilk günü geçerlik kazanır.

Madde 23

Bildirimler:

Avrupa Konseyi Genel Sekreteri, Konsey üyesi devletlere, bu Sözleşme'ye katılan veya katılmaya davet edilen herhangi bir devlete,

a) herhangi bir imza,

b) herhangi bir onay, kabul, uygun bulma ve katılma belgesinin tevdi,

c) 18,19 ve 20. maddeler uyarınca, Sözleşme'nin yürürlüğe girdiği herhangi bir tarih,

d) İşbu Sözleşme ile ilgili diğer herhangi bir belge, bildirim veya bilgi iletimi, hakkında bildirimde bulunacaktır.

Aşağıda imzası bulunan yetkili temsilciler işbu Sözleşme'yi imzaladılar.

13 Kasım 1987 tarihinde Strazburg'da her iki metin de aynı şekilde geçerli olmak üzere İngilizce ve Fransızca olarak Avrupa Konseyi Arşivi'ne tevdi edilecek tek bir nüsha olarak düzenlenmiştir.

Avrupa Konseyi Genel Sekreteri, Avrupa Konseyi üyesi olan devletler ile Sözleşme'ye katılmaya davet edilen her devlete aslına uygunluğu onaylanmış bir suretini gönderecektir.

Belçika Krallığı Hükümeti adına İmza: Rombaut VAN CROMBRUGGE

Danimarka Krallığı Hükümeti adına İmza: Erling V. QUADE

Federal Almanya Cumhuriyeti adına İmza: Strazburg 21 Haziran 1988 Günter KNACKSTEDT

Yunanistan Cumhuriyeti Hükümeti adına İmza: Nicolaos DIAMANTOPOULOS

İtalya Cumhuriyeti Hükümeti adına İmza: Paolo Massimo ANTICI

Lüksemburg Büyük Dükalığı Hükümeti adına İmza: Paul FABER

Hollanda Krallığı Hükümeti adına İmza: Vincent BRUYNS

Norveç Krallığı Hükümeti adına İmza: Roald KNOPH

Portekiz cumhuriyeti Hükümeti adına İmza: Luis Octavio ROMA DE ALBUQUERQUE

İsveç Krallığı Hükümeti adına İmza: Strazburg 14 Mart 1989 Irene LARSSON

8.2.2. GENEL GEREKÇE

Dünya artık toplumsal, ahlaki ve vicdani açıdan, hayvan varlığının, canlı olarak değerlendirildiği bir perspektifle tüm hayvanların yaşamlarının güvence altına alınması yolunda önemli mesafeler katetmeye başlamıştır. Bu çerçevede 15 Ekim 1978 tarihinde Paris'te UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü) merkezinde yayınlanan "Hayvan Hakları Evrensel Beyannamesi" kabul edilmiştir. Katılmaya hazırlandığımız Avrupa Topluluğu üye ülkeleri ise, adı geçen Beyannamenin 14 üncü maddesi gereğince ülkelerinde hayvanları koruma açısından önemli adımlar atmışlardır.

Almanya, İsviçre, Avusturya, Hollanda, İsveç gibi ülkeler hayvanları koruma kanunlarını çıkarmışlar, Almanya ise daha sonra yasada yaptığı değişikliklerle, bu korumanın kapsamını daha da genişletmiştir. Bundan başka, Avrupa Topluluğu üyesi olan devletler 13 Aralık 1968 tarihli "Uluslararası Taşımada Hayvanların Korunmasına İlişkin Avrupa Anlaşması" nı ve 10 Mayıs 1979 tarihli "Kesim Hayvanlarının Korunmasına İlişkin Avrupa Anlaşması" nı ve 13 Kasım 1987 tarihli "Ev Hayvanlarının Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesi" ni yapmışlardır.

Dünya ve Avrupa, hayvanların korunması yolunda önemli mesafeler alırken geçmişi bu konuda çeşitli örneklerle dolu milletimizin bu konuda geride kalacağı düşünülemez. Geçmişte, atalarımız gerek Selçuklu, gerek Osmanlı döneminde hayvanlara büyük bir şevkat ve sevgi göstermişler, hayvanlar yararına birçok vakıflar kurmuşlardır. Yaşlı hayvanların ömürlerini tamamlayabilmeleri için büyük otlaklar vakfetmişler; göçmen kuşların göçlerini kolaylaştırmak için vakıflar yapmışlar, cami, medrese ve konakların cephelerine sanat eseri niteliğinde kuş evleri eklemişlerdir. Osmanlı Ülkesini gezen yabancıların seyahatnamelerinde, Türklerin bu üstün insanlık vasfından büyük bir hayranlıkla söz edildiği görülmektedir. Bu da atalarımızın, insanoğlunun sahip olduğu akıl, zeka ve yetenek üstünlüğünden dolayı, diğer canlı varlıklara karşı bir koruma sorumluluğu ve yükümlülüğü duyduklarını ispatlamaktadır.

Geçmişte Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde çeşitli vakıflar aracılığı ile bu konudaki hassasiyetini açığa vuran Türk insanı ahlaki, vicdani ve inançları itibarıyla ülkemizdeki bu yasal boşluktan rahatsızdır.

Özdemir'in naklettiği kadarı ile XVII. Yüzyılda Osmanlı ülkesini gezmiş olan Fransız avukat Guer, Şam'da hastalanan kedilerle köpeklerin tedavisine ait bir hastanenin varlığından söz etmektedir. Şam'daki hayvan vakıflarıyla ilgili olarak Prof. Sibai ise şu bilgileri vermektedir (Özdemir, 2009): Eski Vakıf geleneğinde hasta hayvanları tedavi ve otlatma yerleri mevcuttur. Yeşil Mera (şu anda Şam'ın şehir stadı olarak kullanılan saha), çalışma gücünü yitirdiğinden sahiplerinin yem ve bakımını kaybeden aciz hayvanların otlaması için zamanında vakfedilmiş bir yerd. Bu hayvanlar ölünceye kadar orada otlanırdı. Şam Vakıfları arasında, kedilerin yiyip uyuyacağı ve gezineceği yerler de vardı. Öyle ki, her gün yiyeceklerini bulmakta hiçbir güçlük çekmeyen yüzlerce kedi, buranın demirbaşı mesabesinde idi (Özdemir, 2009).

Ünlü Fransız şair Lamartine şu gözlemlerini kaydetmektedir (Özdemir, 2009): Müslümanlar canlı ve cansız mahlûkatın hepsiyle iyi geçinirler: Ağaçlara, kuşlara, köpeklere, velhasıl Allah'ın yarattığı her şeye hürmet ederler; bizim memleketlerde başıboş bırakılan veyahut eziyet edilen bu zavallı hayvan cinslerinin (türlerinin) hepsine şefkat ve merhametlerini teşmil ederler. Bütün sokaklarda mahalle köpekleri için muayyen (belirli) aralıklarla su kovaları sıralanır; bazı

Müslümanlar, ömürleri boyunca besledikleri güvercinler için, ölümlerinde vakıflar kurarak, kendilerinden sonra da (bu hayvanlara) yem serpilmesini sağlarlar (Özdemir, 2009).

Ancak her ne kadar, insanımızın yüksek duygularını hesaba katsak bile bazı hususlar sadece insan vicdanına bırakılmamalıdır. Psikolojik bozukluklar, ekonomik güçsüzlükler ve daha bir çok nedenden dolayı her millette olduğu gibi suça yönelen insanlarımızın da varlığını hesaba katarak bu alanda caydırıcı uygulamalara da yer vermek zarureti vardır.

Diğer yandan, özellikle binek hayvanlarımız başta olmak üzere tüm evcil hayvanlar için "İnsanlık dışı kötü muamele" hallerinde, koruyucu önlemler ve cezai müeyyideler getirilmelidir.

Sonuç olarak insanlığın tüm canlı varlıklarının yaşamları konusunda ahlaki yükümlülüğü bulunduğunu ve ev hayvanlarının insanlarla özel ilişkileri bulunduğu gözönüne alınarak, ev hayvanlarına sahip olma sorumluluğu sonucunu doğuracak olan temel müşterek davranış ve uygulama standartlarının, gerçek bir hedef olduğundan hareketle, ev hayvanlarının yaşam kalitesine olan katkıları ve bunun sonucu olarak toplum için taşıdığı önem nedeniyle bu sözleşmeye taraf olunması gerekmektedir.

Ülkemizde hayvanların korunması konularının yakından incelendiği, bu konuda çalışmalar yapıldığı ve yasal bir düzenlemeye gidildiği bu dönem Ev Hayvanlarının Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesine taraf olmak için en uygun zamandır. Evcil hayvanların korunması konusunda Hayvanları Koruma Kanun Tasarısına da önemli bir destek sağlayacak olan bu sözleşmeye taraf olmanın ülkemize yarar sağlayacağı düşünülmektedir.

8.3 HAYVANLARI KORUMA KANUNU

Kanun Numarası	: 5199		
Kabul Tarihi	: 24/6/2004		
Yayımlandığı Resmî Gazete	: Tarih: 1/7/2004	Sayı: 25509	
Yayımlandığı Düstur	: Tertip: 5	Cilt: 43	

BİRİNCİ KISIM **Genel Hükümler**

BİRİNCİ BÖLÜM

Amaç, Kapsam, Tanımlar ve İlkeler

Amaç

Madde 1- Bu Kanunun amacı; insan, hayvan ve çevre sağlığı gözetilmek kaydıyla hayvanların rahat yaşamlarını ve hayvanlara iyi ve uygun muamele edilmesini temin etmek, hayvanların acı, ıstırap ve eziyet çekmelerine karşı en iyi şekilde korunmalarını, her türlü mağduriyetlerinin önlenmesini sağlamaktır.¹

Kapsam

Madde 2- Bu Kanun, amaç maddesi doğrultusunda yapılacak düzenlemeleri, alınacak önlemleri, sağlanacak eşgüdümü, denetim, sınırlama ve yükümlülükler ile tâbi olunacak cezaî hükümleri kapsar.

Tanımlar

Madde 3- Bu Kanunda geçen terimlerden;

- Yaşama ortamı: Bir hayvanın veya hayvan topluluğunun doğal olarak yaşadığı yeri,
- Etoloji: Bir hayvan türünün doğuştan gelen, kendine özgü davranışlarını inceleyen bilim dalını,
- Ekosistem: Canlıların kendi aralarında ve cansız çevreleriyle ilişkilerini bir düzen içinde yürüttükleri biyolojik, fiziksel ve kimyasal sistemi,
- Tür: Birbirleriyle çiftleşebilen ve üreme yeteneğine sahip verimli döller verebilen popülasyonları,
- Evcil hayvan: İnsan tarafından kültüre alınmış ve eğitilmiş hayvanları,
- (Değişik: 30/7/2024-7527/2 md.)** Sahipsiz hayvan: Sahipli hayvanlar dışında kalan evcil hayvanları,
- Güçten düşmüş hayvan: Bulaşıcı ve salgın hayvan hastalıkları haricinde yaşlanma, sakatlanma, yaralanma ve hastalanma gibi çeşitli nedenlerle fizikî olarak iş yapabilme

¹ 30/7/2024 tarihli ve 7527 sayılı Kanununun 1 inci maddesiyle, bu fıkrafta yer alan “Kanunun amacı;” ibaresinden sonra gelmek üzere “insan, hayvan ve çevre sağlığı gözetilmek kaydıyla” ibaresi eklenmiştir.

yeteneğini kaybetmiş binek ve yük hayvanlarını,

h) Yabani hayvan: Doğada serbest yaşayan evcilleştirilmemiş ve kültüre alınmamış omurgalı ve omurgasız hayvanları,

ı) **(Değişik:9/7/2021-7332/1 md.)** Ev hayvanı: Gerçek veya tüzel kişiler tarafından özellikle evde, iş yerlerinde ya da arazisinde özel ilgi ve refakat amacıyla muhafaza edilen, bakımı ve sorumluluğu sahiplerince üstlenilen her türlü hayvanı,

j) **(Değişik: 30/7/2024-7527/2 md.)** Sahipli hayvan: Bir kişi, kuruluş, kurum ya da tüzel kişilik tarafından sahiplenilen, bakımı, aşıları, periyodik sağlık kontrolleri yapılan ve Bakanlık veri tabanına kaydedilen ev hayvanlarını,

k) **(Değişik:9/7/2021-7332/1 md.)** Hayvan bakımevi: Bakanlıktan izin alınmak suretiyle kurulan, hayvanların sahiplendirilinceye kadar barındırıldığı ve rehabilite edildiği bir tesisi,²

l) Deney: Herhangi bir hayvanın acı, eziyet, üzüntü veya uzun süreli hasara neden olacak deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılmasını,

m) Deney hayvanı: Deneyde kullanılan ya da kullanılacak olan hayvanı,

n) Kesim hayvanı: Gıda amaçlı kesimi yapılan hayvanları,

o) Bakanlık: Tarım ve Orman Bakanlığı,

p) **(Ek:9/7/2021-7332/1 md.)** Rehabilitasyon: Sahipsiz hayvanların tedavi ve parazit mücadelesinin yapılmasını, aşılanmasını, kısırlaştırılmasını ve dijital kimliklendirme yöntemleriyle işaretlenmesini,

ifade eder.

İlkeler

Madde 4- Hayvanların korunmasına ve rahat yaşamalarına ilişkin temel ilkeler şunlardır:

a) Bütün hayvanlar eşit doğar ve bu Kanun hükümleri çerçevesinde yaşama hakkına sahiptir.

b) **(Mülga: 30/7/2024-7527/3 md.)**

c) Hayvanların korunması, gözetilmesi, bakımı ve kötü muamelelerden uzak tutulması için gerekli önlemler alınmalıdır.

d) Hiçbir maddî kazanç ve menfaat amacı gütmeksizin, sadece insanî ve vicdanî sorumluluklarla, sahipsiz ve güçten düşmüş hayvanları sahiplenmek isteyen ve bu Kanunda öngörülen koşulları taşıyan gerçek ve tüzel kişilerin teşviki ve bu kapsamda eşgüdüm sağlanması esastır.³

e) Nesli yok olma tehlikesi altında bulunan tür ve bunların yaşama ortamlarının korunması esastır.

f) Yabani hayvanların yaşama ortamlarından koparılmaması, doğada serbestçe

² 30/7/2024 tarihli ve 7527 sayılı Kanunun 2 nci maddesiyle, bu bentte yer alan “ve hayvanların rehabilite edileceği” ibaresi “, hayvanların sahiplendirilinceye kadar barındırıldığı ve rehabilite edildiği” şeklinde değiştirilmiştir.

³ 30/7/2024 tarihli ve 7527 sayılı Kanunun 3 üncü maddesiyle, bu bentte yer alan “hayvanlara bakan veya bakmak” ibaresi “hayvanları sahiplenmek” şeklinde değiştirilmiştir.

yaşayan bir hayvanın yakalanıp özgürlükten yoksun bırakılmaması esastır.

g) Hayvanların korunması ve rahat yaşamalarının sağlanmasında; insanlarla diğer hayvanların hijyen, sağlık ve güvenlikleri de dikkate alınmalıdır.

h) Hayvanların türüne özgü şartlarda bakılması, beslenmesi, barındırılma ve taşınması esastır.

ı) Hayvanları taşıyan ve taşıtanlar onları türüne ve özelliğine uygun ortam ve şartlarda taşımaları, taşıma sırasında beslemeli ve bakımını yapmalıdırlar.

j) **(Değişik:9/7/2021-7332/2 md.)** Yerel yönetimler, gönüllü kuruluşlarla iş birliği içerisinde, sahipsiz hayvanların sahiplendirilinceye kadar bakılmaları için hayvan bakımevleri kurarak onların bakımlarını ve tedavilerini sağlar ve eğitim çalışmaları yapar. Ayrıca yerel yönetimler, ilgili karar organının uygun görmesi halinde hayvan hastanesi kurar.⁴

k) Kontrolsüz üremeyi önlemek amacıyla, toplu yaşanan yerlerde beslenen ve barındırılan kedi ve köpeklerin sahiplerince kısırlaştırılması esastır. **(Değişik ikinci cümle: 9/7/2021-7332/2 md.)** Kedi ve köpek sahipleri, hayvanlarını dijital kimliklendirme yöntemleriyle kayıt altına aldıklarıyla yükümlüdürler. **(Ek cümle: 9/7/2021-7332/2 md.)** Dijital kimliklendirme yöntemlerine ilişkin usul ve esaslar Bakanlıkça yürürlüğe konulacak yönetmelikle belirlenir.

İKİNCİ KISIM

Koruma Tedbirleri

BİRİNCİ BÖLÜM

Hayvanların Sahiplenilmesi, Bakımı ve Korunması

Hayvanların sahiplenilmesi ve bakımı⁵⁶

Madde 5- Bir hayvanı, (...) ⁵ sahiplenen (...) ⁶ kişi, hayvanı barındırmak, hayvanın türüne ve üreme yöntemine uygun olan etolojik ihtiyaçlarını temin etmek, sağlığına dikkat etmek, insan, hayvan ve çevre sağlığı açısından gerekli tüm önlemleri almakla yükümlüdür.

Hayvan sahipleri, sahip oldukları hayvanlardan kaynaklanan çevre kirliliğini ve insanlara verilebilecek zarar ve rahatsızlıkları önleyici tedbirleri almakla yükümlü olup; zamanında ve yeterli seviyede tedbir alınmamasından kaynaklanan zararları tazmin etmek zorundadırlar.

Ev (...) ⁵ hayvanı satan kişiler, bu hayvanların bakımı ve korunması ile ilgili olarak yerel yönetimler tarafından düzenlenen eğitim programlarına katılarak sertifika almakla yükümlüdürler.

(Değişik dördüncü fıkra:9/7/2021-7332/3 md.) Ev hayvanı (...) ⁶ sahiplenme şartları,

⁴ 30/7/2024 tarihli ve 7527 sayılı Kanunun 3 üncü maddesiyle, bu bentte yer alan “ve güçten düşmüş hayvanların korunması” ibaresi “hayvanların sahiplendirilinceye kadar bakılmaları” şeklinde değiştirilmiştir.

⁵ 9/7/2021 tarihli ve 7332 sayılı Kanunun 3 üncü maddesiyle, birinci fıkrada yer alan “bakımının gerektirdiği yaygın eğitim programına katılarak” ibaresi, üçüncü ve beşinci fıkralarda yer alan “ve süs” ibareleri ile beşinci fıkrasında yer alan “bilhassa ev ve bahçesi içerisinde” ibaresi madde metninden çıkarılmıştır.

⁶ 30/7/2024 tarihli ve 7527 sayılı Kanunun 15 inci maddesiyle, bu maddenin birinci fıkrasında yer alan “veya ona bakan” ibaresi ve dördüncü fıkrasında yer alan “ve kontrollü hayvanları bulundurma ve” ibaresi metinden çıkarılmıştır.

hayvan bakımı ve korunması konularında verilecek eğitim ile ilgili usul ve esaslar ile sahiplenilerek bakılan hayvanların çevreye verecekleri zarar ve rahatsızlıkları önleyici tedbirler, Bakanlıkça çıkarılacak yönetmelikle belirlenir.

Ticarî amaç güdülmeden (...)⁵ bakılan ev (...)⁵ hayvanları sahiplerinin borcundan dolayı haczedilemezler.

(Mülga altıncı fıkra:9/7/2021-7332/3 md.)

(Mülga yedinci fıkra:9/7/2021-7332/3 md.)

Sahipsiz ve güçten düşmüş hayvanların korunması

Madde 6- Sahipsiz ya da güçten düşmüş hayvanların kanuni istisnalar hariç öldürülmeleri yasaktır.⁷

Güçten düşmüş hayvanlar ticarî ve gösteri amaçlı veya herhangi bir şekilde binicilik ve taşımacılık amacıyla çalıştırılmaz.

Sahipsiz hayvanların korunması, bakılması ve gözetimi için yürürlükteki mevzuat hükümleri çerçevesinde, yerel yönetimler yetki ve sorumluluklarına ilişkin düzenlemeler ile insan ve çevre sağlığı için oluşabilecek olumsuz etkilerini gidermeye yönelik tedbirler, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığı ile eşgüdüm sağlanarak, diğer ilgili kuruluşların da görüşü alınmak suretiyle Bakanlıkça çıkarılacak yönetmelikle belirlenir.⁸⁹

Sahipsiz veya güçten düşmüş hayvanların en hızlı şekilde yerel yönetimlerce kurulan veya izin verilen hayvan bakımevlerine götürülmesi zorunludur. Bu hayvanların öncelikle söz konusu merkezlerde oluşturulacak müşahede yerlerinde tutulması sağlanır. **(Değişik son cümle: 30/7/2024-7527/4 md.)** Bakımevlerine alınan hayvanlar Bakanlık veri sistemine kaydedilir ve rehabilite edilen köpekler, sahiplendirilinceye kadar hayvan bakımevlerinde barındırılır.

Sahipsiz veya güçten düşmüş hayvanların toplatılması ve hayvan bakımevlerinin çalışma usul ve esasları ile burada çalışan personelin niteliğine ilişkin hususlar ilgili kurum ve kuruluşların görüşleri alınarak Bakanlıkça çıkarılacak yönetmelikle belirlenir. Hayvan bakımevleri ve hastanelerin kurulması amacıyla Hazineye ait araziler öncelikle tahsis edilir. Amacı dışında kullanıldığı tespit edilen arazilerin tahsisi iptal edilir.¹⁰

Hiçbir kazanç ve menfaat sağlamamak kaydıyla sadece insanî ve vicdanî amaçlarla sahipsiz ve güçten düşmüş hayvanları hayvan bakımevi kurarak sahiplenmek isteyen ve bu Kanunda öngörülen şartları taşıyan gerçek ve tüzel kişilere; belediyeler, orman idareleri,

⁷ 30/7/2024 tarihli ve 7527 sayılı Kanunun 4 üncü maddesiyle, bu fıkroda yer alan “, 3285 sayılı Hayvan Sağlığı Zabıtası Kanununda öngörülen durumlar dışında” ibaresi “kanuni istisnalar hariç” şeklinde değiştirilmiştir.

⁸ 9/7/2021 tarihli ve 7332 sayılı Kanunun 17 nci maddesiyle, bu fıkroda yer alan “Tarım ve Köyişleri” ibaresi “Çevre ve Şehircilik” şeklinde değiştirilmiştir.

⁹ 30/7/2024 tarihli ve 7527 sayılı Kanunun 4 üncü maddesiyle, bu fıkroda yer alan “çevreye olabilecek” ibaresi “insan ve çevre sağlığı için oluşabilecek” şeklinde ve “Çevre ve Şehircilik Bakanlığı” ibaresi “Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı” şeklinde değiştirilmiştir.

¹⁰ 9/7/2021 tarihli ve 7332 sayılı Kanunun 17 nci maddesiyle, bu fıkroda yer alan “usul ve esasları,” ibaresi “usul ve esasları ile burada çalışan personelin niteliğine ilişkin hususlar” şeklinde değiştirilmiştir.

Maliye Bakanlığı, Özelleştirme İdaresi Başkanlığı tarafından, mülkiyeti idarelerde kalmak koşuluyla arazi ve buna ait binalar ve demirbaşlar tahsis edilebilir. Tahsis edilen arazilerin üzerinde amaca uygun tesisler ilgili Bakanlığın/İdarenin izni ile yapılır.¹¹

İKİNCİ BÖLÜM

Hayvanlara Müdahaleler

Cerrahi müdahaleler

Madde 7- Hayvanlara tıbbî ve cerrahi müdahaleler sadece veteriner hekimler tarafından yapılır.

Kontrolsüz üremenin önlenmesi için, hayvanlara acı vermeden kısırlaştırma müdahaleleri yapılır.

Yasak müdahaleler

Madde 8- Bir hayvan neslini yok edecek her türlü müdahale yasaktır.

Hayvanların, yaşadıkları sürece, tıbbî amaçlar dışında organ veya dokularının tümü ya da bir bölümü çıkarılıp alınmaz veya tahrip edilemez.

Ev (...) ¹² hayvanının dış görünüşünü değiştirmeye yönelik veya diğer tedavi edici olmayan kuyruk ve kulak kesilmesi, ses tellerinin alınması ve tırnak ve dişlerinin sökülmesine yönelik cerrahi müdahale yapılması yasaktır. Ancak bu yasaklamalara; bir veteriner hekimin, veteriner hekimliği uygulamaları ile ilgili tıbbî sebepler veya özel bir hayvanın yararı için gerektiğinde tedavi edici olmayan müdahaleyi gerekli görmesi veya üremenin önlenmesi durumlarında izin verilebilir.

Bir hayvana tıbbî amaçlar dışında, onun türüne ve etolojik özelliklerine aykırı hale getirecek şekilde ve dozda hormon ve ilaç vermek, çeşitli maddelerle doping yapmak, hayvanların türlerine has davranış ve fizikî özelliklerini yapay yöntemlerle değiştirmek yasaktır.

Hayvan deneyleri

Madde 9- Hayvanlar, bilimsel olmayan teşhis, tedavi ve deneylerde kullanılamazlar.

Tıbbî ve bilimsel deneylerin uygulanması ve deneylerin hayvanları koruyacak şekilde yapılması ve deneylerde kullanılacak hayvanların uygun biçimde bakılması ve barındırılması esastır.

Başkaca bir seçenek olmaması halinde, hayvanlar bilimsel çalışmalarda deney hayvanı olarak kullanılabilir.

Hayvan deneyi yapan kurum ve kuruluşlarda bu deneylerin yapılmasına kendi bünyelerinde kurulmuş ve kurulacak etik kurullar yoluyla izin verilir.

¹¹ 30/7/2024 tarihli ve 7527 sayılı Kanununun 4 üncü maddesiyle, bu fıkrafta yer alan “hayvanlara bakan veya bakmak” ibaresi “hayvanları hayvan bakımevi kurarak sahiplenmek” şeklinde değiştirilmiştir.

¹² 9/7/2021 tarihli ve 7332 sayılı Kanununun 17 nci maddesiyle, bu fıkrafta yer alan “ve süs” ibaresi madde metninden çıkarılmıştır.

Etik kurulların kuruluşu, çalışma usul ve esasları, (...) ¹³ Sağlık Bakanlığının ve ilgili kuruluşların görüşleri alınarak Bakanlıkça çıkarılacak yönetmelikle belirlenir.

Deney hayvanlarının yetiştirilmesi, beslenmesi, barındırılması, bakılması, deney hayvanı besleyen, tedarik eden ve kullanıcı işletmelerin tescil edilmesi, çalışan personelin nitelikleri, tutulacak kayıtlar, ne tür hayvanların yetiştirileceği ve deney hayvanı besleyen, tedarik eden ve kullanıcı işletmelerin uyacağı esaslar Bakanlıkça çıkarılacak yönetmelikle belirlenir. ¹³

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Hayvanların Ticareti ve Eğitilmesi

Hayvanların ticareti ¹⁴

Madde 10- Satılırken; hayvanların sağlıklarının iyi, barındırıldıkları yerin temiz ve sağlık şartlarına uygun olması zorunludur. (**Ek cümle: 9/7/2021-7332/4 md.**) Ev hayvanı satış yerlerinde kedi ve köpek bulundurulamaz, ancak buralarda Bakanlıkça izin verilen ev hayvanı üretim yerlerindeki kedi ve köpeklerin satışı yapılabilir.

Çiftlik hayvanlarının bakımı, beslenmesi, nakliyesi ve kesimi esnasında hayvanların refahı ve güvenliğinin sağlanması hususundaki düzenlemeler Bakanlıkça çıkarılacak yönetmelikle belirlenir.

Yabani hayvanların ticaretine ilişkin düzenlemeler Bakanlıkça çıkarılacak yönetmelikle belirlenir.

Ev hayvanlarının üretimini ve ticaretini yapanlar, hayvanların sağlığını tehlikeye atmamak için gerekli anatomik, fizyolojik ve davranış karakteristikleri ile ilgili önlemleri almakla yükümlüdür.

Hayvanların ticarî amaçla film çekimi ve reklam için kullanılması ile ilgili hususlar izne tâbidir. Bu izne ait usul ve esaslar ilgili kuruluşların görüşü alınarak Bakanlıkça çıkarılacak yönetmelikle belirlenir.

Bir hayvan; acı, ıstırap ya da zarar görecektir şekilde, film çekimi, gösteri, reklam ve benzeri işler için kullanılamaz.

Deney hayvanlarının ithalat ve ihracatı izne tâbidir. Bu izin, Bakanlıkça verilir.

Hasta, sakat ve yaşlı durumda bulunan veya iyileşemeyecek derecede ağrısı veya acısı olan bir hayvanı usulüne uygun kesmek ya da ağrısız öldürme amacından başka bir amaçla birine devretmek, satmak veya almak yasaktır.

Eğitim

Madde 11- Hayvanlar, doğal kapasitesini veya gücünü aşacak şekilde veya yaralanmasına, gereksiz acı çekmesine, kötü alışkanlıklara özendirilmesine neden olacak

¹³ 9/7/2021 tarihli ve 7332 sayılı Kanununun 17 nci maddesiyle, beşinci fıkrada yer alan “Tarım ve Köyişleri Bakanlığı ile” ibaresi madde metninden çıkarılmış ve altıncı fıkrada yer alan “Tarım ve Köyişleri Bakanlığınca” ibaresi “Bakanlıkça” şeklinde değiştirilmiştir.

¹⁴ 9/7/2021 tarihli ve 7332 sayılı Kanununun 4 üncü maddesiyle, ikinci fıkrada yer alan “Tarım ve Köyişleri Bakanlığınca” ibaresi “Bakanlıkça” şeklinde, dördüncü fıkrada yer alan “Ev ve süt hayvanlarının üretimini ve ticaretini yapanlar, annenin ve yavrularının” ibaresi “Ev hayvanlarının üretimini ve ticaretini yapanlar, hayvanların” şeklinde, yedinci fıkrada yer alan “Bakanlığın görüşü alınarak Tarım ve Köyişleri Bakanlığınca” ibaresi “Bakanlıkça” şeklinde değiştirilmiştir.

yöntemlerle eğitilemez.

Hayvanları başka bir canlı hayvanla dövüştürmek yasaktır. Folklorik amaca yönelik, şiddet içermeyen geleneksel gösteriler, Bakanlığın uygun görüşü alınarak il hayvanları koruma kurullarından izin alınmak suretiyle düzenlenebilir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Hayvanların Kesimi, Ötanazisi ve Yasaklar¹⁵

Hayvanların kesimi

Madde 12- Hayvanların kesilmesi; dini kuralların gerektirdiği özel koşullar dikkate alınarak hayvanı korkutmadan, ürkütmeden, en az acı verecek şekilde, hijyenik kurallara uyularak ve usulüne uygun olarak bir anda yapılır. Hayvanların kesiminin ehliyetli kişilerce yapılması sağlanır.

Dini amaçla kurban kesmek isteyenlerin kurbanlarını dini hükümlere, sağlık şartlarına, çevre temizliğine uygun olarak, hayvana en az acı verecek şekilde bir anda kesimi, kesim yerleri, ehliyetli kesim yapacak kişiler ve ilgili diğer hususlar Bakanlık, kurum ve kuruluşların görüşü alınarak, Diyanet İşleri Başkanlığının bağlı olduğu Bakanlıkça çıkarılacak yönetmelikle belirlenir.

Hayvanların ötanazisi (Değişik başlık: 30/7/2024-7527/5 md.)

Madde 13- (Ek: 30/7/2024-7527/5 md.) Bakımevine alınan köpeklerden; insan ve hayvanların hayatı ve sağlığı için tehlike teşkil eden ve olumsuz davranışları kontrol edilemeyen, bulaşıcı veya tedavi edilemeyen hastalığı bulunan ya da sahiplenilmesi yasak olanlara 11/6/2010 tarihli ve 5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanununun 9 uncu maddesinin üçüncü fıkrasında belirtilen tedbir uygulanır.

(Ek: 30/7/2024-7527/5 md.) Yerel yönetimler sahipsiz köpeklere ilişkin yürüttüğü iş ve işlemlerde Bakanlar Kurulunun 28/8/2003 tarihli ve 2003/6168 sayılı Kararı ile onaylanan Ev Hayvanlarının Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesi kapsamında gerekli idari tedbirleri almaya yetkilidir.

Kanunî istisnalar ile tıbbî ve bilimsel gerekçeler ve gıda amaçlı olmayan, insan ve çevre sağlığına yönelen önlenemez tehditler bulunan acil durumlar dışında yavrulama, gebelik ve süt anneliği dönemlerinde hayvanlar öldürülemez.

Öldürme işleminden sorumlu kişi ve kuruluşlar, hayvanın kesin olarak öldüğünden emin olunduktan sonra, hayvanın ölüsünü usulüne uygun olarak bertaraf etmek veya ettirmekle yükümlüdürler. Öldürme ve ötanazi işlemine ilişkin esas ve usuller Bakanlıkça çıkarılacak yönetmelikle belirlenir.¹⁶

¹⁵ 30/7/2024 tarihli ve 7527 sayılı Kanunun 5 inci maddesiyle, bu bölüm başlığında yer alan “Öldürülmesi” ibaresi “Ötanazisi” şeklinde değiştirilmiştir.

¹⁶ 30/7/2024 tarihli ve 7527 sayılı Kanunun 5 inci maddesiyle, bu fıkranın ikinci cümlesinde yer alan “Öldürme esas ve usulleri” ibaresi “Öldürme ve ötanazi işlemine ilişkin esas ve usuller” şeklinde değiştirilmiştir.

Yasaklar¹⁷

Madde 14- Hayvanlarla ilgili yasaklar şunlardır:

- a) Hayvanlara kasıtlı olarak kötü davranmak, (...) ¹⁷ dövmek, aç ve susuz bırakmak, aşırı soğuğa ve sığağa maruz bırakmak, bakımlarını ihmal etmek, fiziksel ve psikolojik acı çektirmek.
- b) Hayvanları, gücünü aştığı açıkça görülen fiillere zorlamak.
- c) Hayvan bakımı eğitimi almamış kişilerce ev (...) ¹⁷ hayvanı satmak.
- d) Ev (...) ¹⁷ hayvanlarını onaltı yaşından küçüklere satmak.
- e) Hayvanların kesin olarak öldüğü anlaşılmadan, vücutlarına tedavi maksatlı olmayan müdahalelerde bulunmak. ¹⁷
- f) Kesim hayvanları ve 4915 sayılı Kanun çerçevesinde avlanmasına ve özel üretim çiftliklerinde kesim hayvanı olarak üretimine izin verilen av hayvanları ile ticarete konu yabani hayvanlar dışındaki hayvanları, et ihtiyacı amacıyla kesip ya da öldürüp piyasaya sürmek.
- g) Kesim için yetiştirilmiş hayvanlar dışındaki hayvanları ödül, ikramiye ya da prim olarak dağıtmak.
- h) Kanunî ve tıbbî gerekçeler hariç hayvanlara ya da onların ana karnındaki yavrularına veya havyar üretimi hariç yumurtalarına zarar verebilecek sunî müdahaleler yapmak, yabancı maddeler vermek. ¹⁸
- i) Hayvanları hasta, gebelik süresinin 2/3'ünü tamamlamış gebe ve yeni ana iken çalıştırmak, uygun olmayan koşullarda barındırmak.
- j) **(Değişik:9/7/2021-7332/5 md.)** Hayvanlara cinsel saldırıda bulunmak veya tecavüz etmek.
- k) Sağlık nedenleri ile gerekli olmadıkça bir hayvana zor kullanarak yem yedirmek, acı, ıstırap ya da zarar veren yiyecekler ile alkollü içki, sigara, uyuşturucu ve bunun gibi bağımlılık yapan yiyecek veya içecekler vermek.
- l) **(Değişik:9/7/2021-7332/5 md.)** Bakanlıkça belirlenen tehlike arz eden hayvanları üretmek, sahiplenmek, sahiplendirmek, barındırmak, beslemek, takas etmek, sergilemek, hediye etmek ve bunların ülkemize girişini, satışını ve reklamını yapmak.
- m) **(Ek:9/7/2021-7332/5 md.)** Hayvanlara işkence yapmak veya acımasız ve zalimce muamelede bulunmak.
- n) **(Ek:9/7/2021-7332/5 md.)** Ev hayvanını terk etmek.
- o) **(Ek: 30/7/2024-7527/6 md.)** Yerel yönetimler adına toplanan sahipsiz hayvanları bakımevi dışında bir yere terk etmek veya bakımevinde barındırılan köpekleri bakımevi dışında bir yere bırakmak.

¹⁷ 9/7/2021 tarihli ve 7332 sayılı Kanunun 5 inci maddesiyle, (a) bendinde yer alan "acımasız ve zalimce işlem yapmak," ibaresi ve (c) ve (d) bentlerinde yer alan "ve süs" ibareleri madde metninden çıkarılmış, (e) bendine "vücutlarına" ibaresinden sonra gelmek üzere "tedavi maksatlı olmayan" ibaresi eklenmiştir.

¹⁸ 30/7/2024 tarihli ve 7527 sayılı Kanunun 6 ncı maddesiyle, bu bentte yer alan "Tıbbî" ibaresi "Kanunî ve tıbbî" şeklinde değiştirilmiştir.

ÜÇÜNCÜ KISIM Hayvan Koruma Yönetimi

BİRİNCİ BÖLÜM

Mahallî Hayvan Koruma Kurulları Teşkilât, Görev ve Sorumluluklar

İl hayvanları koruma kurulu

Madde 15- Her ilde il hayvanları koruma kurulu, valinin başkanlığında, sadece hayvanların korunması ve mevcut sorunlar ile çözümlerine yönelik olmak üzere toplanır.

Bu toplantılara;¹⁹

- a) Büyükşehir belediyesi olan illerde büyükşehir belediye başkanları, büyükşehirle bağlı ilçe belediye başkanları, büyükşehir olmayan illerde belediye başkanları,
- b) (**Değişik:9/7/2021-7332/6 md.**) Doğa koruma ve milli parklar il şube müdürü,
- c) (**Değişik:9/7/2021-7332/6 md.**) Tarım ve orman il müdürü,
- d) (**Ek:9/7/2021-7332/6 md.**) Çevre ve şehircilik il müdürü,
- e) İl sağlık müdürü,
- f) İl millî eğitim müdürü,
- g) İl müftüsü,
- h) Belediyelerin veteriner işleri müdürü,
- i) Veteriner fakülteleri olan yerlerde fakülte temsilcisi,
- j) Münhasıran hayvanları koruma ile ilgili faaliyet gösteren gönüllü kuruluşlardan valilik tarafından seçilecek en çok iki temsilci,
- k) İl veya bölge veteriner hekimler odasından bir temsilci,
- 1) (**Ek:9/7/2021-7332/6 md.**) İl baro temsilcisi veya ildeki barolardan birer temsilci, katılır.

Kurul başkanı gerekli gördüğü durumlarda konuyla ilgili olarak diğer kurum ve kuruluşlardan yetkili isteyebilir.

İl hayvan koruma kurulu sekretaryasını, doğa koruma ve milli parklar il şube müdürlüğü yürütür. Kurul, çalışmalarının sonucunu, önemli politika, strateji, uygulama, inceleme ve görüşleri Bakanlığa bildirir. İllerde temsilciliği bulunmayan kuruluş var ise il hayvan koruma kurulları diğer üyelerden oluşur. (**Değişik cümle:9/7/2021-7332/6 md.**) Kurul en geç üç ayda bir başkanın çağrısı üzerine toplanır. (**Ek cümle:9/7/2021-7332/6 md.**) Gerektiğinde olağanüstü toplantılar yapılabilir.²⁰

İl hayvan koruma kurulunun çalışma esas ve usulleri Bakanlıkça çıkarılacak yönetmelikle belirlenir.

¹⁹ 9/7/2021 tarihli ve 7332 sayılı Kanununun 6 ncı maddesiyle, bu fıkra (c) bendinden sonra gelmek üzere (d) bendi eklenmiş ve diğer bentler buna göre teselsül ettirilmiş, fikanın mevcut (ı) bendinde yer alan "takdiri ile" ibaresi "tarafından" şeklinde değiştirilmiştir.

²⁰ 9/7/2021 tarihli ve 7332 sayılı Kanununun 6 ncı maddesiyle, bu fıkarda yer alan "il çevre ve orman" ibaresi "doğa koruma ve milli parklar il şube" şeklinde değiştirilmiştir.

İl hayvanları koruma kurulunun görevleri

Madde 16- Hayvanları koruma kurulu münhasıran hayvanların korunması, sorunların tespiti ve çözümlerini karara bağlamak üzere; av ve yaban hayvanlarının ve yaşama alanlarının korunması ve avcılığın düzenlenmesi hususlarında alınmış olan Merkez Av Komisyonu kararlarını göz önünde bulundurarak;²¹

a) Hayvanların korunması ve kullanılmasında onların yasal temsilciliği niteliği ile bu Kanunda belirtilen görevleri yerine getirmek,

b) **(Değişik: 30/7/2024-7527/7 md.)** İl sınırları içinde hayvanların korunmasına ilişkin ve sahipsiz hayvanlardan kaynaklı sorunları belirleyip, sorunların çözüm tekliflerini içeren yıllık, beş yıllık ve on yıllık plan ve projeler yapmak, yıllık hedef raporları hazırlayıp Bakanlığın uygun görüşüne sunmak, Bakanlığın olumlu görüşünü alarak insan, hayvan ve çevre sağlığına ilişkin her türlü önlemi almak,

c) Hazırlanan uygulama programlarının uygulanmasını sağlamak ve sonuçtan Bakanlığa bilgi vermek,

d) Hayvanların korunması ile ilgili olarak çeşitli kişi, kurum ve kuruluşların il düzeyindeki faaliyetlerini izlemek, yönlendirmek ve bu konuda gerekli eşgüdümü sağlamak,

e) İlde kurulacak olan hayvan bakımevleri ve hayvan hastanelerini desteklemek, geliştirmek, denetlemek ve gerekli önlemleri almak,

f) **(Mülga: 30/7/2024-7527/7 md.)**

g) Hayvan sevgisi, korunması ve yaşatılması ile ilgili eğitici faaliyetler düzenlemek,

h) **(Ek:9/7/2021-7332/7 md.)** Kanunda belirtilen faaliyet ve görevleri yerel yönetimler ve tarım ve orman il müdürlükleri ile eşgüdüm sağlayarak yaptırmak,

i) Bu Kanuna göre çıkarılacak mevzuatla verilecek görevleri yapmak,

İle görevli ve yükümlüdür.

İKİNCİ BÖLÜM

Denetim (...)²²

Denetim

Madde 17- Bu Kanun hükümlerine uyulup uyulmadığını denetleme yetkisi Bakanlığa aittir. Gerektiğinde bu yetki Bakanlıkça mahallin en büyük mülkî amirine yetki devri suretiyle devredilebilir.

Denetim elemanlarının nitelikleri ve denetime ilişkin usul ve esaslar ile kayıt ve izleme sistemi kurma, bildirim yükümlülüğü ile bunları verecekler hakkındaki usul ve esaslar Bakanlıkça çıkarılacak yönetmelikle belirlenir.

Yerel yönetimler, (...)²³ sahipsiz hayvanların kayıt altına alınması ile ilgili işlemleri

²¹ 9/7/2021 tarihli ve 7332 sayılı Kanununun 7 nci maddesiyle, (e) bendine “geliştirmek” ibaresinden sonra gelmek üzere “, denetlemek” ibaresi ve fıkraya (g) bendinden sonra gelmek üzere (h) bendi eklenmiş, diğer bent buna göre (i) bendi olarak teselsül ettirilmiştir.

²² 30/7/2024 tarihli ve 7527 sayılı Kanununun 15 inci maddesiyle, bu bölüm başlığında yer alan “ve Hayvan Koruma Gönüllüleri” ibaresi metinden çıkarılmıştır.

²³ 30/7/2024 tarihli ve 7527 sayılı Kanununun 15 inci maddesiyle, bu fıkrafta yer alan “ev hayvanları ile” ibaresi metinden çıkarılmıştır.

yapmakla yükümlüdürler.

Yerel hayvan koruma görevlilerinin sorumlulukları

Madde 18- (Mülga: 30/7/2024-7527/15 md.)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Hayvanların Korunmasının Desteklenmesi

Mali destek

Madde 19- (Değişik birinci cümle: 30/7/2024-7527/8 md.) İnsan, hayvan ve çevre sağlığının korunması amacıyla bakımevleri, hastaneler ve ameliyathaneler kurmak, bunlara ilişkin ilaç, alet ve ekipmanları temin etmek ile bakımevlerinde bakım, rehabilitasyon ve sahiplendirme gibi faaliyetleri yürütmek için, başta yerel yönetimler olmak üzere diğer ilgili kurum ve kuruluşlara teşvik veya Bakanlıkça uygun görülen miktarlarda mali destek sağlanır. Bu amaçla Bakanlık bütçesine gerekli ödenek konulur. Bu ödeneğin kullanımına ilişkin esas ve usuller, Hazine ve Maliye Bakanlığının olumlu görüşü alınmak suretiyle Bakanlıkça çıkarılacak yönetmelikle belirlenir.²⁴

(Ek ikinci fıkra:9/7/2021-7332/8 md.) Birinci fıkra kapsamındaki faaliyetlerde kullanılmak üzere, gerçek ve tüzel kişilerce aynı veya nakdî bağış Bakanlığa ve yerel yönetimlere yapılabilir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Diğer Hükümler

Eğitici yayınlar

Madde 20- Hayvanların korunması ve refahı amacıyla; yaygın ve örgün eğitime yönelik programların yapılması, radyo ve televizyon programlarında bu konuya yer verilmesi esastır. Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu ile özel televizyon kanallarına ait televizyon programlarında ayda en az iki saat, özel radyo kanallarının programlarında ise ayda en az yarım saat eğitici yayınların yapılması zorunludur. Bu yayınların % 20'sinin izlenme ve dinlenme oranı en yüksek saatlerde yapılması esastır. Radyo ve Televizyon Üst Kurulu görev alanına giren hususlarda bu maddenin takibi ile yükümlüdür.

(Ek ikinci fıkra:9/7/2021-7332/9 md.) Bu madde hakkında 15/2/2011 tarihli ve 6112 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanununun 48 inci maddesinin ikinci fıkrası hükmü uygulanmaz.

²⁴ 9/7/2021 tarihli ve 7332 sayılı Kanununun 8 inci maddesiyle, bu fıkroda yer alan "Ev ve süs hayvanlarının" ibaresi "Hayvanların" şeklinde değiştirilmiş, fıkraya "kurum ve kuruluşlara" ibaresinden sonra gelmek üzere "teşvik veya" ibaresi ve "esas ve usuller," ibaresinden sonra gelmek üzere "Hazine ve" ibaresi eklenmiştir.

Trafik kazaları

Madde 21- Bir hayvana çarpan ve ona zarar veren sürücü, onu en yakın veteriner hekim ya da tedavi ünitesine götürmek veya götürülmesini sağlamak zorundadır.

Hayvanat bahçeleri ve doğal yaşam parkları²⁵

Madde 22- İşletme sahipleri ve belediyeler hayvanat bahçelerini, doğal yaşama ortamına en uygun şekilde tanzim etmekle ve ettirmekle yükümlüdürler. **(Mülga ikinci cümle: 9/7/2021-7332/10 md.)**

(Ek ikinci fıkra:9/7/2021-7332/10 md.) Gerçek veya tüzel kişiler, hayvanların etolojisine ve habitatına uygun, serbest dolaşımlarına imkan sağlayan doğal yaşam parkları kurabilir.

(Ek üçüncü fıkra:9/7/2021-7332/10 md.) Hayvanat bahçeleri ile doğal yaşam parklarının kuruluşu ile çalışma usul ve esasları Bakanlıkça çıkarılacak yönetmelikle belirlenir.

Yasak ve izinler

Madde 23- (Mülga: 11/6/2010-5996/47 md.)

Koruma altına alma

Madde 24- Bu Kanunun hayvanları korumaya yönelik hükümlerine aykırı hareket eden veya sahiplendiği hayvanların bakımını ciddi şekilde ihmal eden ya da onlara ağrı, acı veya zarar veren kişilerin denetimle yetkili merci tarafından hayvan bulundurması yasaklanır ve hayvanlarına el konulur. **(Değişik son cümle: 30/7/2024-7527/9 md.)** Söz konusu hayvanlardan sahiplendirilme niteliği olanlar sahiplendirilinceye kadar hayvan bakımevinde barındırılır.²⁶

DÖRDÜNCÜ KISIM

Cezai Hükümler

BİRİNCİ BÖLÜM

İdari Para Cezası Verme Yetkisi, Cezalar, Ödeme Süresi, Tahsil ve İtiraz

İdarî para cezası verme yetkisi

Madde 25- Bu Kanunda öngörülen idarî para cezaları bu Kanunun 17 nci maddesinde belirtilen denetime yetkili merci tarafından verilir.

İdari para cezalarına itiraz

Madde 26- (Mülga: 23/1/2008 – 5728/578 md.)

²⁵ 9/7/2021 tarihli ve 7332 sayılı Kanununun 10 uncu maddesiyle, bu madde başlığı “Hayvanat bahçeleri” iken metne işlendiği şekilde değiştirilmiştir.

²⁶ 30/7/2024 tarihli ve 7527 sayılı Kanununun 9 uncu maddesiyle, bu fıkrada yer alan “ve bu suretle bulundurduğu” ibaresi “veya sahiplendiği” şeklinde değiştirilmiştir.

İdarî para cezalarının ödenme süresi ve tahsili

Madde 27- (Mülga: 23/1/2008 – 5728/578 md.)

İdarî para cezaları²⁷²⁸

Madde 28- (Değişik:9/7/2021-7332/11 md.)

Bu Kanun hükümlerine aykırı davrananlara aşağıdaki idarî para cezaları verilir:

a) 4 üncü maddenin birinci fıkrasının (k) bendinin ikinci cümlesine aykırı davrananlara hayvan başına bin iki yüz Türk lirası idarî para cezası.

b) 5 inci maddenin birinci ve ikinci fıkralarında öngörülen hayvanların sahiplenilmesi ve bakımı ile ilgili yasaklara ve yükümlülöklere uymayan ve alınması gereken önlemleri almayanlara hayvan başına bin Türk lirası; üçüncü fıkrasına aykırı davranan işletme sahiplerine beş bin Türk lirası idarî para cezası.

c) 7 nci maddede yazılan cerrahi amaçlı müdahaleler ile ilgili hükümlere aykırı davrananlara hayvan başına bin Türk lirası idarî para cezası.

d) Fiil suç teşkil etmediğı takdirde, 8 inci maddenin birinci fıkrasında yazılı, bir hayvan neslini yok edecek müdahalede bulunanlara hayvan başına otuz beş bin Türk lirası; ikinci, üçüncü ve dördüncü fıkralarına uymayanlara hayvan başına dört bin beş yüz Türk lirası idarî para cezası.

e) 9 uncu maddede ve çıkarılacak yönetmeliklerinde belirtilen hususlara uymayanlara hayvan başına bin iki yüz Türk lirası; yetkisi olmadığı hâlde hayvan deneyi yapanlara hayvan başına dört bin beş yüz Türk lirası idarî para cezası.

f) 10 uncu maddenin birinci fıkrasının birinci cümlesine aykırı davrananlara beş yüz Türk lirası; birinci fıkrasının ikinci cümlesine aykırı davrananlara hayvan başına bin beş yüz Türk lirası; dördüncü fıkrasındaki yükümlölöklere aykırı davrananlara hayvan başına beş yüz Türk lirası; beşinci fıkrası uyarınca çıkarılacak yönetmelik hükümlerine aykırı davrananlara beş bin Türk lirası; altıncı fıkrasına aykırı davrananlara üç bin Türk lirası; sekizinci fıkrasına aykırı davrananlara hayvan başına bin Türk lirası idarî para cezası.

g) 11 inci maddenin birinci fıkrasındaki eğitim ile ilgili yasaklara aykırı davrananlara beş bin beş yüz Türk lirası idarî para cezası.

h) 12 nci maddenin birinci fıkrasına aykırı hareket edenlere hayvan başına iki bin yüz Türk lirası; ikinci fıkrasına aykırı hareket edenlere hayvan başına beş bin iki yüz elli Türk lirası idarî para cezası.

ı) 13 üncü maddenin dördüncü fıkrası hükmüne aykırı davrananlara hayvan başına iki bin iki yüz Türk lirası; aykırı davranışların işletmelerce gösterilmesi hâlinde hayvan başına beş bin beş yüz Türk lirası idarî para cezası.

²⁷ 23/1/2008 tarihli ve 5728 sayılı Kanunun 553 üncü maddesiyle bu maddenin “Cezalar” olan başlığı “İdarî para cezaları” olarak değiştirilmiştir.

²⁸ 30/7/2024 tarihli ve 7527 sayılı Kanunun 10 uncu maddesiyle, bu maddenin birinci fıkrasının (ı) bendinde yer alan “ikinci” ibaresi “dördüncü” şeklinde, (j) bendinde yer alan “hayvan başına iki bin” ibaresi “hayvan başına altmış bin” şeklinde ve aynı bentte yer alan “idarî para cezası.” ibaresi “; (o) bendine aykırı davrananlara hayvan başına elli bin Türk lirası idarî para cezası.” şeklinde değiştirilmiş, ikinci fıkrasında yer alan “hayvan koruma gönüllüsü,” ibaresi madde metninden çıkarılmıştır.

j) 14 üncü maddenin birinci fıkrasının (a), (b), (e), (g), (h), (ı) ve (k) bentlerine aykırı davrananlara hayvan başına bin beş yüz Türk lirası; (f) ve (1) bentlerine aykırı davrananlara hayvan başına on bir bin Türk lirası; (d) bendine aykırı davrananlara iki bin Türk lirası; (n) bendine aykırı davrananlara hayvan başına altmış bin Türk lirası; (o) bendine aykırı davrananlara hayvan başına elli bin Türk lirası idarî para cezası.

k) Radyo ve Televizyon Üst Kurulunun takibi sonucunda 20 nci maddeye aykırı hareket ettiği tespit edilen ulusal radyo ve televizyon kurum ve kuruluşlarına maddenin ihlal edildiği her ay için yirmi bir bin Türk lirası idarî para cezası.

1) 21 inci maddeye aykırı hareket edenlere hayvan başına bin beş yüz Türk lirası idarî para cezası.

m) 22 nci maddede belirtilen yükümlülüğe ve çıkarılacak yönetmelikte belirlenen hükümlere aykırı davrananlara hayvan başına iki bin beş yüz Türk lirası idarî para cezası.

Maddede düzenlenen kabahatlerin veteriner hekim, veteriner sağlık teknisyeni, (...) ²⁸ hayvan koruma derneği üyeleri, hayvan koruma vakfı üyeleri veya hayvanlara bakmak veya onları korumakla görevlendirilen kişiler tarafından işlenmesi durumunda verilecek ceza iki kat artırılarak uygulanır.

Maddede düzenlenen kabahatlere konu olan ve 24 üncü madde uyarınca el konulan kedi ve köpekler ile Bakanlıkça uygun görülen diğer hayvanlar koruma altına alınarak bakımevi bulunan en yakın belediye tarafından hayvan bakımevine götürülür.

Adli cezalar

MADDE 28/A – (Ek:9/7/2021-7332/12 md.)

Nesli yok olma tehlikesi altında olan bir hayvanı öldüren kişi bir yıldan beş yıla kadar hapis cezası; bir hayvan neslini yok eden kişi beş yıldan on yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

12 nci madde kapsamındaki hayvan kesimleri ile 13 üncü maddenin birinci, ikinci ve üçüncü fıkrasında belirtilen hususlar dışında bir ev hayvanını veya evcil hayvanı kasten öldüren kişi altı aydan dört yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. ²⁹

Hayvanlara cinsel saldırıda bulunan veya tecavüz eden kişi altı aydan üç yıla kadar hapis ve yüz gündenden az olmamak üzere adli para cezası ile cezalandırılır.

14 üncü maddenin birinci fıkrasının (m) bendinde düzenlenen yasağa aykırı davranmak suretiyle bir ev hayvanına veya evcil hayvana işkence eden veya acımasız ve zalimce muamelede bulunan kişi altı aydan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

11 inci maddenin ikinci fıkrasının ikinci cümlesi saklı kalmak üzere, hayvanları dövüştüren kişi üç aydan iki yıla kadar hapis veya adli para cezası ile cezalandırılır.

Maddede düzenlenen suçların birden fazla hayvana karşı aynı anda işlenmesi durumunda verilecek ceza yarı oranında artırılır.

²⁹ 30/7/2024 tarihli ve 7527 sayılı Kanununun 11 inci maddesiyle, bu fıkra “birinci” ibaresinden sonra gelmek üzere “, ikinci ve üçüncü” ibaresi eklenmiştir.

Maddede düzenlenen suçların veteriner hekim, veteriner sağlık teknisyeni, (...) ³⁰ hayvan koruma derneği üyeleri, hayvan koruma vakfı üyeleri veya hayvanlara bakmak yahut onları korumakla görevlendirilen kişiler tarafından işlenmesi durumunda verilecek ceza yarı oranında artırılır.

Sahibi tarafından işlenen suçlar da dahil olmak üzere bu maddede belirtilen suçların işlenmesi halinde soruşturma yapılması Tarım ve Orman Bakanlığının il veya ilçe müdürlükleri tarafından Cumhuriyet başsavcılığına yazılı başvuruda bulunulmasına bağlıdır. Bu başvuru muhakeme şartı niteliğindedir. Suçüstü halinde ise soruşturma genel hükümlere göre yapılır. İkinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci fıkralarda belirtilen suçların başka bir kişi tarafından sahipli hayvana karşı işlenmesi halinde hayvan sahibinin şikayeti üzerine de soruşturma yapılır.

Maddede düzenlenen suçlara konu olan ve 24 üncü madde uyarınca el konulan kedi ve köpekler ile Bakanlıkça uygun görülen diğer hayvanlar koruma altına alınarak bakımevi bulunan en yakın belediye tarafından hayvan bakımevine götürülür.

BEŞİNCİ KISIM

Çeşitli, Son ve Geçici Hükümler

BİRİNCİ BÖLÜM

Çeşitli Hükümler

Birden fazla hükmün ihlâli

Madde 29- (Mülga: 23/1/2008 – 5728/578 md.)

Fiillerin tekrarı

Madde 30- Bu Kanunda, ceza hükmü altına alınmış fiillerin tekrarı halinde para cezaları bir kat, daha fazla tekrarı halinde üç kat artırılarak verilir.

İKİNCİ BÖLÜM

Son ve Geçici Hükümler

Saklı hükümler

Madde 31- 4915 sayılı Kara Avcılığı Kanunu, 5996 sayılı Kanun ile 1380 sayılı Su Ürünleri Kanunu hükümleri saklıdır. ³¹

³⁰ 30/7/2024 tarihli ve 7527 sayılı Kanununun 11 inci maddesiyle, bu fıkrafta yer alan “hayvan koruma gönüllüsü,” ibaresi madde metninden çıkarılmıştır.

³¹ 30/7/2024 tarihli ve 7527 sayılı Kanununun 12 nci maddesiyle, bu maddede yer alan “3285 sayılı Hayvan Sağlığı ve Zabıtası Kanunu, 4631 sayılı Hayvan Islahı Kanunu” ibaresi “5996 sayılı Kanun” şeklinde değiştirilmiştir.

Yerel yönetimlerin sorumluluğu (Değişik başlık: 30/7/2024-7527/13 md.)³²

Ek Madde 1 – (Ek:9/7/2021-7332/13 md.)

Büyükşehir belediyeleri, il belediyeleri ve nüfusu yirmi beş bini aşan (...)³² belediyeler, sahipsiz veya güçten düşmüş ya da tehlike arz eden hayvanların korunması ve sahiplendirilinceye kadar bakımının yapılması ile rehabilitasyonunun sağlanması amacıyla hayvan bakımevleri kurar.

Birinci fıkrada belirtilen hayvanlar, ilgili belediyeler tarafından hayvan bakımevine götürülür. Hayvan bakımevi kurma zorunluluğu olmayan belediyeler ile il özel idareleri ise sorumluluk alanındaki bu hayvanları en yakın hayvan bakımevine götürür. **(Değişik üçüncü ve dördüncü cümle: 30/7/2024-7527/13 md.)** Bakımevlerine alınan hayvanlar Bakanlık veri sistemine kaydedilir. Rehabilitasyon edilen köpekler, sahiplendirilinceye kadar hayvan bakımevlerinde barındırılır.

(Değişik: 30/7/2024-7527/13 md.) Büyükşehir belediyeleri, il belediyeleri ve nüfusu yirmi beş bini aşan belediyeler bakımından, geçici 4 üncü maddenin ikinci fıkrasında belirtilen kaynağı ayırmayan belediye başkanı ve meclis üyeleri ile ayrılan kaynağı hayvan bakımevi kurmak, sahipsiz hayvanları toplamak, rehabilitasyon etmek veya sahiplendirilinceye kadar bakmak için sarf etmeyen ya da bu kaynağı başka amaçlar için sarf eden belediye başkanı ve belediye yetkililerine altı aydan iki yıla kadar hapis cezası verilir.

Ek Madde 2 – (Ek:9/7/2021-7332/14 md.)

Bu maddenin yürürlüğe girdiği tarihten sonra hayvanların kullanıldığı kara ve su sirkleri ile yunus parklarının kurulması yasaktır.

Mevcut işletmeler, herhangi bir nedenle eksilen hayvan sayısını tamamlama ya da artırma, yeni şube açma gibi yollarla kapasite artırımına gidemez, üretim yapamaz, Bakanlığın izni olmadan işletme hakkını devredemez, on yılın sonunda faaliyetine son verir. Bu işletmelerin hayvanların etolojisine uygun olarak faaliyet göstermesini sağlayacak kriterler, bu maddenin yürürlüğe girdiği tarihten itibaren altı ay içinde Bakanlık tarafından çıkarılacak yönetmelikle belirlenir.

Bu maddede belirtilen yasaklara aykırı davranışlara hayvan başına yirmi beş bin Türk lirası idarî para cezası verilir.

Geçici Madde 1- Bu Kanunun 14 üncü maddesinin (1) bendinde belirtilen hayvanlardan, yurda bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten önce sokulmuş olanların sahipleri; üç ay içerisinde hayvan koruma kurullarına bildirimde bulunarak bunları kayıt altına aldırarak; altı ay içerisinde kısırlaştırarak kısırlaştırıldıklarına ilişkin belgeleri il hayvan koruma kurullarına teslim etmek zorundadırlar.

Geçici Madde 2- Bu Kanun gereğince çıkarılması gerekli bulunan yönetmelikler, Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bir yıl içinde hazırlanır.

³² 30/7/2024 tarihli ve 7527 sayılı Kanunun 13 üncü maddesiyle, bu maddenin birinci fıkrasında yer alan “büyükşehir ilçe belediyeleri ile diğer” ibaresi madde metninden çıkarılmış, fıkraya “korunması ve” ibaresinden sonra gelmek üzere “sahiplendirilinceye kadar” ibaresi, ikinci fıkrasının ikinci cümlesinde yer alan “olmayan belediyeler” ibaresinden sonra gelmek üzere “ile il özel idareleri” ibaresi eklenmiştir.

Geçici Madde 3 – (Ek:9/7/2021-7332/15 md.)

14 üncü maddenin birinci fıkrasının (1) bendi uyarınca, tehlike arz eden hayvanların belirlenmesine ilişkin Bakanlıkça yapılacak düzenleme yürürlüğe konuluncaya kadar; Pitbull Terrier, Japanese Tosa, Dogo Argentino, Fila Brasilerio türlerini veya bunların melezlerini üreten, sahiplenen, sahiplendiren, barındıran, besleyen, takas eden, sergileyen, hediye eden ve bunların ülkemize girişini, satışını ve reklamını yapana hayvan başına on bir bin Türk lirası idarî para cezası verilir. Bu hayvanlara el konulur ve bu hayvanlar belediyeler tarafından hayvan bakımevine götürülür.

Birinci fıkra kapsamına giren hayvanları bu madde yürürlüğe girinceye kadar sahiplenmiş olanlardan, maddenin yürürlüğe girdiği tarihten itibaren altı aylık süre içinde hayvanlarını kısırlaştırılan ve buna dair belgeyle birlikte Bakanlığa başvurarak veri tabanına kayıt ettirenler hakkında, birinci fıkrada veya 28 inci maddenin birinci fıkrasının (j) bendinde öngörülen idari yaptırım hükümleri uygulanmaz. Kısırlaştırma işlemi için maddenin yürürlüğe girmesinden önce gebe kalmış hayvanların doğum yapması, yavruların dört aylık olması beklenir. Bu hayvanların ölümü halinde Bakanlığa bilgi verilir ve kayıttan düşürülür.

Kısırlaştırılan ve kayıt altına alınan bu hayvanlar kayıt belgesiz, ağızlıksız ve tasmaşız olarak dolaştırılamaz, halkın yoğun olarak bulunduğu yerler ile çocuk oyun alanları ve parklarına sokulamaz. Ağızlık ve tasma takma zorunluluğu ile halkın yoğun olarak bulunduğu yerlere ve çocuk oyun alanları ve parklarına girme yasağı maddenin yürürlüğe girmesiyle birlikte uygulanmaya başlanır. Bu fıkra hükümlerine aykırı hareket edenlere, on bir bin Türk lirası idarî para cezası verilir. Bu fıkrada belirtilen yasaklara aykırılığın tekrarı halinde, idarî para cezası verilir ve hayvanlara el konulur ve hayvan, konulabileceği bakımevi bulunan en yakın belediye tarafından hayvan bakımevine götürülür.

Bu madde kapsamında hayvan sahibi olanlar, hayvanlarını en yakın bakımevine bırakabilirler. Bu hayvanların sokağa terki halinde otuz bin Türk lirası idarî para cezası verilir.

Yerel yönetimler tarafından kurulan hayvan bakımevleri, bu madde uyarınca teslim edilen hayvanları kabul etmek zorundadır.

Bu Kanun uyarınca çıkarılacak yönetmelikler, Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren altı ay içinde yürürlüğe konulur.

Geçici Madde 4 – (Ek:9/7/2021-7332/16 md.) (Değişik: 30/7/2024-7527/14 md.)

Büyükşehir belediyeleri, il belediyeleri ve nüfusu yirmi beş bini aşan belediyeler 31/12/2028 tarihine kadar ek 1 inci maddenin birinci fıkrasında belirtilen hayvan bakımevlerini kurmakla ve mevcut bakımevlerinin koşullarını iyileştirmekle yükümlüdür.

Belediyeler 31/12/2028 tarihine kadar birinci fıkra gereğince hayvan bakımevleri kurmak, rehabilitasyon işlemlerini gerçekleştirmek ve sahipsiz hayvanlara sahiplendirilinceye kadar bakmak için kesinleşmiş en son bütçe gelirlerinin binde beşi oranında kaynak ayırır. Bu oran büyükşehir belediyelerinde binde üç olarak uygulanır. Bu fıkra uyarınca ayrılan ödenekler başka bir amaç için kullanılamaz.

Belediyelerce bu maddenin ikinci fıkrasında belirlenen oranların üzerinde yapılan harcamaların yüzde 40'ı, tevsik edilmesi kaydıyla ilgili belediyeye Hazine ve Maliye

Bakanlığınca aktarılır. Ancak, aktarılacak tutar hiçbir şekilde ikinci fıkrada belirlenen oranların yüzde 40'ını geçemez. Bu fıkranın uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar Hazine ve Maliye Bakanlığınca belirlenir.

Kedi ve köpek sahipleri, hayvanlarını en geç 31/12/2025 tarihine kadar dijital kimliklendirme yöntemleriyle kayıt altına aldırarak zorundadır.

Yürürlük

Madde 32- Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Yürütme

Madde 33- Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

5199 SAYILI KANUNA EK VE DEĞİŞİKLİK GETİREN MEVZUATIN YÜRÜRLÜĞE GİRİŞ TARİHİNİ GÖSTERİR LİSTE

Değiştiren Kanunun/ KHK'nin veya İptal Eden Anayasa Mahkemesi Kararının Numarası	5199 Sayılı Kanunun Değişen veya İptal Edilen Maddeleri	Yürürlüğe Giriş Tarihi
5728	26, 27, 28, 29	8/2/2008
5996	23	13/12/2010
7332	3, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 22, 28, 28/A, Ek Madde 1, Ek Madde 2, Geçici Madde 3, Geçici Madde 4	14/7/2021
	10 uncu maddenin birinci fıkrasına eklenen cümle	yayımlı tarihinden bir yıl sonra (14/7/2022)
7527	1, 3, 4, 5, 6, İkinci Kısım Dördüncü Bölüm Başlığı, Üçüncü Kısım İkinci Bölüm Başlığı, 13, 14, 16, 17, 18, 19, 24, 28, 28/A, 31, Ek Madde 1, Geçici Madde 4	2/8/2024